SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

LIST ZA KNJIŽEVNOST I KULTURU

GODINA IV
BROJ 39

Uredništvo: Francuska 7, tel. 28 098
Administracija: Kardeljeva 31, tel. 24 001

BEOGRAD, UTORAK, 25 SEPTEMBAR 1951

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
8 dinara

DUŠANKA RADAK

NEKULTURNOST I KULTURA

Drugarica N., vrlo aktivna u Frontu i AFŽ-u, sakupila je u svome petogodišnjem radu »na terenu« (u Beogradu) dragoceno ljudsko iskustvo. Dobro bi ga mogao koristiti svaki književnik koga interesuju društveni i ljudski problemi. Poznaje ona ne samo ekonomske i druge uslove života svojih frontovaca, već zna čak i najintimnije njihove probleme, njihove životne uspehe i tragedije. I prati njihov svakodnevni naoko sitni život, to preskakanje manjih i većih prepreka koje se često, ako se ne preskoče već mimoiđu, pretvaraju vremenom u opasnosti — u pojedinim slučajevima sasvim nesavladljive. Priča mi o odnosima među ljudima. A posebno o odnosima ljudi prema ženama. »Eto«, veli i uzbuđuje se, »u mojoj kući mlada trudna žena vuče svaki dan kofu s ugljenom. A muž sedi. Komunista!«, dodaje prekorno. »Nekulturno«, procedim kroz zube. I dodajem: »Taj je drug bio sigurno vrlo požrtvovan — i prema ženama pažljiv — u ratu. (Čuvamo drugarice, govorilo se po odredima.) Nemojte strogo suditi. On o tome prosto ne misli.«

"Malo je to reći, nekulturno«, ljuti se ona. »Stalno prelazimo preko takvih i sličnih stvari. Oni, ti vaši ratni muževi, (ona je predratna udovica) prestali su da budu drugovi svojim ženama, a nisu postali ni ono što su bili naši: kavaljeri!«

»Da, ima u tome mnogo istine«, kažem. Želela bih nekako da uzmem u zaštitu te naše »ratne muževe«. A ćutim. Ne uspevam da pronađem novi argument.

»Čujte«, kažem konačno, »mislite li da su svi oni koji gaze tuđe noge i nemilosrdno guraju decu i stare žene pri ulazu u trolejbus, obavezno divljaci? Nisu, vidite sami. I njega, tog vašeg druga koga grdite, mogli biste posmatrati pri takvom jurišanju. Ljude ponesu životinjski instinkti: ko je jači. A — ustvari, to je jedan vid naše nekulturnosti. Prosto o tome ne misli...«

»U tome i jeste stvar, ne misle«, složi se ona, i meni odjednom bi jasno. Ni ja o tome nisam mnogo razmišljala. Guranje, prljavština, neučtivost, aljkavost itd., kao da su postale neizbežan pratilac naših radnih dana.

Da, posetilac Košutnjaka mora da za sobom ostavi u travi masne hartije, konzerve i druge otpatke. Podovi naših kancelarija i radnji po pravilu su prašnjavi. O higijenskim uređajima da ne govorim. Po školama dečji kaputi pobacani po podu (nema dosta čiviluka). Nove lepe klupe koje je Narodni odbor postavio duž celog puta za Topčider bile su već drugog dana izgažene, izvrljane, perorezima izrivene. A zašto je ton naših diskusija u štampi obavezno toliko zajedljiv i bez ikakve potrebe uvredljivo prezriv prema plodovima rada drugog čoveka ili njegovim mislima? Često se pri čitanju polemika ili prikaza pisanih takvim tonom, nameće poređenje s fizičkim razračunavanjem pri ulasku u autobus...

A kavaljerstvo? Ne, to je samo spoljni »šlif«. To je uzgredni produkt filistarstva. To je i uzgredni produkt ponižavanja žene. No mesto starog kavaljerstva trebalo je da dođe ono novo drugarstvo kojim smo se jedno vreme toliko dičili. A u tome sam se morala u mislima nanovo složiti s drugaricom N.: ta velika tekovina naših oslobodilačkih borbi lagano se topi u moru naše nekulturnosti.

Primitivni smo. Seljačka nacija. Ratnici. Vučemo sa sobom naslage stogodišnjih zaostalosti. Tako neki kažu u našu odbranu.

Mislim da kulturnost u ophođenju ne bismo smeli brzo i nepromišljeno vezivati za opštu kulturu. Istina, kod ljudi sa širokom kulturom često srećemo i kulturnost. No s druge strane nalazimo je i tamo gde bismo joj se najmanje nadali: naprimer, kod seljaka. Seljačka učtivost, gostoprimstvo, poštovanje jednog izvesnog reda, jesu nesumnjivo oblici njihove društvene kulturnosti zasnovane na dalekim tradicijama. Ta je kulturnost ograničena, no ona je tu, s njome treba računati. Kulturnost i čak prefinjenost u odnosima vidimo i kod visokih slojeva buržoazije; to je ista ona, klasnim okvirima stegnuta, kulturnost koju smo mogli naći i kod aristokracije: kulturnost kao solidarnost unutar jedne klase koja može da se pretvori i često se pretvara u tvrdo, bezobzirno divljaštvo ako se radi o odnosu prema drugoj klasi ili nekoj porobljenoj rasi.

Dakle, stvar nije u primitivizmu. A nije ni u obrazovanosti: ni u načitanosti, ni u završenim univerzitetima. Ni u bogatstvu i visokom standardu. Ni u tradicijama. A najopasnije je proglasiti kulturnost za plod opšte kulture čoveka, naroda i društva. Jer će nam se ona tako postavljena učiniti nedostižnom. Kultura, to je cilj, to je svetlost koja pred nama uzmiče kao horizont na pučini. Ona, široka i velika, s razvitkom čovečanstva sve složenija, pomiče se pred nama zajedno s našim koracima prema njoj — i to takvom brzinom da čovek koji je do juče važio za »kulturnog« prestaje to biti, ako duhom ne juri za novim i novim, sve uzbudljivijim i sveobuhvatnijim otkrićima ljudske inteligencije. Kultura, ta prošlost i sadašnjost celokupnih duhovnih postignuća, sva u budućnosti, toliko buduća da svakim trenutkom ukida svoju sadašnjost i zbunjuje nas novim vidicima, jeste stalni intelektualni napor, stalno znanje i neznanje i saznavanje, napor kome su dorasli (zasada) samo malobrojni intelektualci naše današnjice. Tako visoko stavljam, na takav pijedestal uzdižem kulturu. Mi idemo prema njoj. Mi sejemo u duše svih naših ljudi glad za saznavanjem, nevericu prema okamenjenim formulama prošlosti (bile one političke, društvene ili kulturne) i onaj nemir mozga koji je najbolja garancija duhovnog razvitka. No daleko je još realizacija naših želja: da čitav naš narod uzdignemo na visoki kulturni nivo.

Kulturnost, međutim, to je u prvom redu svest. Svest o međusobnoj povezanosti, svest o zavisnosti pojedinca od celine, svest o nužnosti poštovanja drugog ljudskog bića i plodova njegovog rada, svest o zajedničkoj svojini rezultata ljudskih napora, to je praktična primena osećanje društvene solidarnosti. Zato se ona i može naći u svim čvrsto povezanim društvenim celinama, bile one kapitalizmom još nenagriženo selo, viša buržoazija ili plemstvo. Kulturnost je samodisciplina, svesno potiskivanje sebičnosti, ona prirodna, iskrena skromnost koja mora da pobedi loše instinkte u svakom biću prožetom njome. Ona je neprijatelj svakog izolacionističkog individualizma, halapljivih ambicija i svakog nehumanog podozrevanja.

Svest o neminovnosti društvene solidarnosti nastajala je u pojedinim društvenim formacijama lagano. Ona se usavršavala vekovima i vremenom dovela ljudske odnose čak do rafiniranosti. Kod visokog plemstva nije bilo, naprimer, društveno dozvoljeno pokazati javno na licu svoja osećanja. Zato se često i govori da samo društvo s tradicijama može imati normalne kulturne ljudske odnose. Međutim, mi ne možemo čekati da stvorimo našem mladom društvu razvijene tradicije i da s njima zajedno uzdižemo svoju kulturnost. U našem društvu, koje je po svom sadržaju sasvim novog karaktera, to nije ni neminovno. Mi smo za stvaranje zaista kulturnih, što znači istinski ljudskih, odnosa među ljudima već stvorili solidnu bazu u našoj Narodnoj revoluciji. Mi smo osetili bezuslovnu potrebu solidarnosti, jer je ona bila uslov za naše biti il ne biti. Mi smo tu solidarnost osetili duboko u sebi u teškim godinama borbe. I pronosili smo iz dana u dan selima i gradovima parole novog humanizma čije se vreme približava. Te su parole bile bliske svakom našem čoveku i one su osetne preorale duše naših naroda.

Svest o zajednici stvorila se i ona postoji. Ona opšta svest o zajedničkoj povezanosti — politička svest — sve više jača. Međutim, da bi se ona manifestovala na svakom koraku, pri svakom susretu, na svakom radu, u svakom odnosu prema zajedničkim materijalnim dobrima, da bi ona stvorila kulturnu atmosferu društvene discipline i čovečnosti, treba učiniti veliki kolektivni napor: probuditi volju pojedinca za kulturnošću. Put ka tome cilju ne mora biti dug, ali treba da bude veoma širok: treba dopreti do srži čoveka, ubediti ga, pridobiti — preko škole, štampe, knjige, u razgovoru i diskusijama; ovu novu vrstu borbe trebalo bi da prihvate naše organizacije i javni radnici. Tako frontalno napadnuta, naša nekulturnost, koja ne samo što nije logični produkt naših istoriskih, političkih socijalnih i ekonomskih uslova, već je njima upadljivo suprotna, lako i brzo bi se dala savladati.

Šta će nam ta kulturnost? — nasmejaće se možda poneki, čak i dobronamerni naš čovek. Odgovor je sasvim prost: lakše se živi s njome nego bez nje. Kulturni odnosi ne samo što štede naše opterećene živce, već štede i vreme, i zdravlje, i materijalna naša dobra i olakšavaju tako svaki radni, bilo fizički, bilo intelektualni napor. Zašto da ne pokušamo da i na taj način izgradimo lepši život?

Olga Jevrić: Portre

MIRA ALECKOVIĆ

Mi smo ostali

Mi smo skoro svi skoro iz koliba izašli,
još ih ima po našim brdima, kućice mrke,
slamne pletare, drvene kućice stare...
A u vek dvadeseti već smo duboko zašli.

U zemlji se mojoj vekovima tuga iz tuge koti.
Tu gde su gradovi sada, bili su nekad šatori
rimskih kohorti, ugarske zgrade, i tursko munare.
Rasute ćute kamenice, drvene krstače,
i nadgrobni stećci bogumila.
Zemlja je moja stoput brisana bila,
i stopu misli boli kad stane na trag lepoti:
ali u ljubavi nismo nikad bili siroti.

Zašto smo izabrali taj kutak na raskršću sveta
da nas vetrine tuku,
da breze moje vekovima rastrgane
ne budu mirne ni u jednom trenutku,
da reke moje zamućene budu olujama,
da zemlja moja uvek nekome smeta,
zašto smo ostali na ovoj vetrometini sveta?

Mi smo zavoleli njeno nebo plavlje od mora u zoru
i njene šume mrke i zelene, i u jesen rujne,
mi smo joj svaku stopama obišli goru
u dane one smrknute i olujne,
mi smo zavoleli njenog drozda, i čaplju kraj reke,
i oko dečije široko suncem protkivano,
mi smo zavoleli njene snove daleke,
i sve što je na njoj vekovima bilo snivano.

Sada na mestu koliba kuće ničU
i opet preti oluja da ih zbriše.
Kad pada kiša meni se često čini
kako to sve majke vekovima ojađene
bolno, prodorno nariču
i mole ruke mršave: nikad više...
Još veća ljubav seli se onda u mene.

Jer mi smo ostali pravi na ovom raskršću sveta,
bor s vrha kog vetrine tuku,
i volimo srmu breze maglama posipanu
i oblak što nad zemljom ovom šeta.

Dok šitra prolećni vetar po čistini
i kao po dirkama prsti, treperi granje,
mene proleće svako seća na prošle dane,
i glasom ranjene zemlje jesenje dobuju kiše...

BELEŠKA O POEZIJI

Više:

Crtež Z. Džumhura

RISTO RATKOVIĆ

Književnost je kod nas slobodna. Ne mogu više ni nazadnjaci da je nazovu dirigovanom.

Piše se poodavno o problemu nastalom iz te slobode: kuda, kojim putem da krećemo. Bilo je, i ima, rázilaženja. Preko socijalističkog realizma, u smislu Gorkog, ne može se olako prelaziti — o tome još ima da se ozbiljno raspravlja. Gorki je postavio teška pitanja: on je osudio fotorealizam — iako je voleo Balzaka! — ali od romantizma traži aktivnost, borbenost.

Ali ovde je, u užem smislu, reč o poeziji. Znamo dobro da je bilo netalentovanih vikača, ali se nijednog trenutka ne sme smetnuti sa uma da nema teme koja se ne bi mogla poetski uzvisiti. Treba je doživeti! Pruga, čerpič, kramp, ćuskija — čast i čest.

Kod nas, čini mi se, ispoljava se tendencija vraćanja na onaj naš modernizam između dva rata, koji je u svoje vreme imao izvesnog smisla za postojanje, ali koji bi danas bio reakcionaran. Ima u njemu tekovina koje ćemo koristiti, tehnički koristiti. I samo to.

»Neka niko ne misli da je umetnost van domašaja dobra i zla«, kaže Karel Čapek. Nije on prvi postavio taj etički imperativ. Setimo se Tolstoja, Čehova, Anatola Fransa, Getea; setimo se Dostojevskog.

Kod nas, konkretno, postavlja se pitanje: da pišemo dirigovano socijalistički ili slobodno i borbeno socijalistički. A o nekom vraćanju na lirsko mračnjaštvo, na poeziju ljudi kojima je bilo najviše stalo do toga da pokažu svoju presvetlu ličnost, ne može biti govora. Poetski izraz ovoga našeg mučnog razdoblja ne bi trebalo da bude lirski egzibicionizam. Možemo da pevamo o tome kako nas pritiskuju metalni grozdovi zvezda, možemo da urliknemo na jesenje jutro, puno sitne kiše, možemo da ludimo u svitanja, možemo da posumnjamo u zakonitost nebeske mehanike, neka nam se sve oko glave vrti — ali ne smemo zaboraviti jedno: borbu za čoveka, borbu za socijalizam.

Ne bi pesnik smeo da se »uštogli« i da se oseća savršeno nezavisnim od društva, od onih što nam prave košulju i obuću, od onih što nam čuvaju granice, od onih što danonoćno brigu brinu o zemlji.

Beskrajni su putevi diskusije. Poeziji nema kraja. I mišljenju o njoj nema kraja. To je ono »šesto čulo« Plehanova. Ali, baš u ime njene neprikosnovenosti — budimo ljudi.

Pesnici su obdareni prokletstvom konkretnog mišljenja — teško njima! — ali su ipak pred društvom odgovorni. Zar da volimo stihove Lotreamona kad peva o sisanju krvi nekog dečka? Zar da primamo demonološka pravdanja kriminala u ime nekakve više estetike? »Sveti instinkt koji ne zavisi od mojih rezonovanja«, pravdaju se svi ti besomučnici. Zašto se onda, po toj istoj liniji ne bi mogli pravdati zločini sladostrašća? I srednjovekovne inkvizicije? I kriminali ustaškog sveštenstva? I svi oni koji uživaju u krvi. Jer poezija ne sme biti nečovečna!

ĐURO GAVELA

Ljubomir Nenadović

Sto dvadeset i pet godina od njegova rodjenja

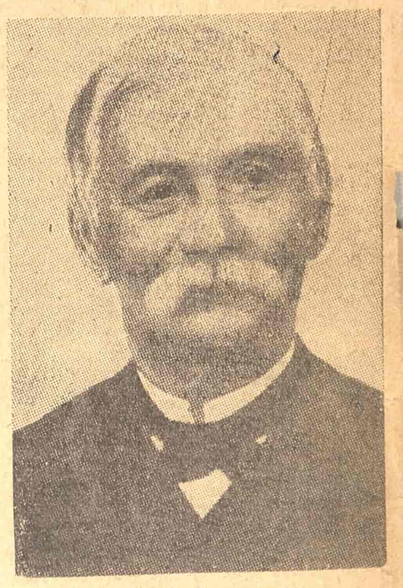

Ljubomir Nenadović

U doba kada se Nenadović javio u književnosti, 1843, prosveta i kultura u Srbiji još su na samom početku. Jedinu svoju štampariju Srbija je dobila bila tek desetak godina ranije. Cela zemlja ima u to vreme samo jedne novine, i to »zvanične«, i jedan književni list — na četiri strane. Samo nekoliko godina pre toga otvorena je u Beogradu prva gimnazija, i zatim prva viša škola; to je vreme i prve čitaonice u Srbiji, prve knjižare, prvih školskih udžbenika, prve školovane generacije (kojoj pripada i Nenadović). Stalnog pozorišta još nema; nema ni mnogih drugih prosvetnih i kulturnih ustanova. To je »idilično« doba kad pošta iz Beograda u unutrašnjost ide samo jedanput nedeljno. Beograd je još pun Turaka, nizama, hodža, džamija, zastava sa polumesecom, arapskih natpisa. Srbija još plaća danak Turskoj, dok nepismeni srpski velikaši vode između sebe pohlepnu dinastičku borbu. U Evropi, u to vreme, sprema se revolucionarna "četrdeset osma«.

Sve ovo bilo je od znatnog uticaja na književni rad Ljubomira Nenadovića. Zbog prosvetne i kulturne zaostalosti u Srbiji, Nenadović unekoliko produžava dositejevski, »polezni«, prosvetiteljski rad; još neotklonjena zavisnost Srbije od Carigrada, prisustvo Turaka, a zatim borbena tradicija u Nenadovićevoj porodici, u vezi sa ustancima, inspiriše njegovo književno stvaranje patriotskim osećanjem; a tiranija vladalaca u zemlji i dinastičke borbe, u vezi sa uticajem na Nenadovića savremenih naprednih ideja u Evropi, opredeljuje ga za republikanstvo, i njegovo nacionalno slobodarstvo proširuje se u opštečovečansko. Sve to ogleda se u svima vrstama njegovog glavnog književnog rada: u pesmama, u listu koji je više godina izdavao i uređivao, i u putopisima.

Nenadović je počeo da piše stihove još kao đak, 1843, po navici i običaju toga vremena, i pisao ih je skoro do kraja života. U tome razmaku od pola veka on je napisao preko dvadeset hiljada stihova, i u svoje vreme uživao je glas dobrog pesnika; njegova pesma »Snaga naroda« bila je dugo vremena jedna od najpopularnijih pesama srpske književnosti. Ali Nenadović je kao pesnik bio sasvim skromnih sposobnosti, i da se u svome književnom radu ograničio bio samo na poeziju, njegovo mesto u književnosti bilo bi znatno niže nego što je danas. I takva kakva je međutim, njegova poezija imala je svoje vreme, svoju publiku i svoju korisnu ulogu. Sa nekoliko svojih uspelih satira i humorističkih pesama, Nenadović se u toj vrsti poezije može smatrati prethodnikom Zmajevim iako je učenik daleko nadmašio učitelja.

Važan deo Nenadovićeva kulturnog, političkog i književnog rada pretstavlja njegova »Šumadinka«. Od osnivanja štamparije u Srbiji do pojave Nenadovićeve »Šumadinke«, jedine novine koje su stalno izlazile, »s visočajšim dozvolenjem praviteljstva«, bile su službene »Srpske novine«. U međuvremenu javljali su se i nestajali drugi listovi, poljoprivrednog, političkog i prosvetnog karaktera »Čiča-Srećkov list«, »Srpski ulak«, »Prosvetne novine«, »Novine čitališta beogradskog« i dr.). Godine 1849, »Srpske novine« ostale su opet same. "Novinarstvo u početku nije moglo ni da se većma razvije ni da se jače raširi u Srbiji, ne samo radi onovremenih političkih uredaba, po kojima niko nije ni pomišljao na slobodno iskazivanje misli... nego i radi toga što je pismenost u narodu bila još veoma malo raširena.« (Stojan Novaković). Januara 1850, Nenadović pokreće »Šumadinku«, koja će izlaziti 1850, 1852, i od 1854 do 1857 (šest godina). Baš tim uređivanjem, živom i aktuelnom sadržinom, pregledom stranih i domaćih događaja, zabavom, korisnom poukom, šalom, satirom, »Šumadinka« je odmah osvojila simpatije čitalaca. Ona je donosila i narodne pesme, pripovetke; pratila je Vukov rad i, očevidno u inat Vukovim protivnicima, izveštavala svoje čitaoce o njegovim uspesima. U njoj su se prvi put pojavili »Memoari« prote Matije, neki Njegoševi stihovi, urednikovi putopisi, i mnoge druge stvari od trajnije književne i istoriske vrednosti. Ali ono što je učinilo da se »Šumadinka« rasturala u hiljadu primeraka — posle nekih srpskih novina iz Austrije koje u Beogradu nisu mogle skupiti ne desetak pretplatnika —, da su savremenici Nenadovićevi »vazda s nestrpljenjem pogledali kada će im stići nov broj »Šumadinke«, to je u prvom redu bio njen politički deo; i zato je taj deo obuhvatao gdekad celu »Šumadinku«, od uvodne pesme do »mudrih izrečenja« i ilustrovanih zagonetaka. U tom delu njenom prvi put se javilo mišljenje koje se, ni u pitanjima unutrašnje ni u pitanjima spoljašnje politike, nije slagalo sa mišljenjem vladinih krugova i njihovih službenih novina. To mišljenje je doduše izražavano najviše u dosetkama, aluzijama, šaljivim dijalozima, basnama, epigramima, u obliku raznih novinarskih »mrvica« i »mirodija«, ali je to, iako najčešće u bezazlenoj i nestašnoj formi, bio jedini odušak tadašnjeg javnog mišljenja u Srbiji.

Ono što je pre više od pola veka, za života Nenadovićeva, jedan njegov mlađi savremenik, trezven književni kritičar i napredan kulturni radnik rekao za »Šumadinku«, vredi i danas: "Slobodno se može reći da je u našem novinarstvu »Šumadinka« bila prvi glasnik slobodnih misli, prvi list s naprednim i rodoljubivim programom, pa zbog toga i prvi list oko koga se često puta zabrinula vlast brišući pojedina mesta dok ga sasvim i ne zabrani. Prijatelji slobodne misli i nepristrasne kritike ne smeju zaboraviti da je Nenadović u jedno vreme (u vrlo teško vreme) skoro sam stajao na straži za visoka načela pravde i slobode, toliko manje ne smeju zaboraviti što je to jedina nagrada ljudima koji, kako se veli, »gledaju svoja posla«, ili »ispravljaju krivu Drinu«, ili kako se već ne zove (ili ne ocrnjuje) pošten rad za slobodu.«

Treći i najvažniji deo Nenadovića književnog rada pretstavljaju njegovi putopisi. U vreme kad je on počeo objavljivati svoje putopise, srpska proza se još mučila u šablonskoj kalupu tuđinske fraze, sintakse i gramatike. Srpsku poeziju Branko Radičević je tada već sa uspehom otimao od profesora poetike i »srpskih Horaca« i oslobađao je od nasleđene lažne i gostruke izveštačenosti. Dobru prozu međutim, na narodnom jeziku i prostim i jasnim stilom, pisali su tada samo Vuk i Daničić. — Borba koja se u to vreme vodila, s jedne strane za staru književnost, ograničenu na crkvene porte, i s druge strane za novu književnost, pristupačnu narodu — vodila se pretežno teoretski, na filološkom planu. Iako je Vukova stvar na, u teoriji, odnosila pobedu za bedom, ostajao je još veliki zaostatak da pesnici, pripovedači i ostali književni stvaraoci u svome radu p ne Vukova načela, da ih ostvar metnički, da »u svojim delima života narodnom jeziku«, i da utvrde Vukovu pobedu. Nenadović u tome bio među prvima. On se ćao Vukova saveta njegovu ocu ti Matiji, i pridržavao ga se očev već u svojim prvim putopisima, a et se sećam — pisao je on jednom prijatelju —: jednom dođe k mu (proti Matiji) Vuk Karadžić i bio kad su se oni razgovarali o sta vremenima, i prota mu kaže: »Imao sam nešto napisano samo kao spomen deci, ali ja ne umem da pišem za trukovanje«. Na to mu Vuk reče: »Napišite vi tako kao što pričate; a ako poče učeno pisati, ništa neće valjati«. Za »trukovanje« pisalo se glomaznim toržestveno-administr nim stilom i onom besmislenom šavinom crkveno-rusko-srpskog jezika. To je bio stil i jezik tadašnje »izobražene klase« srpske, koja je Vuka prezrivo nazivala »prostonarodnim« piscem. Zato se i Nenadović vinjavao u jednoj belešci zbog "pr stog i sasvim iskrenog pripovedanja u svojim putopisima, koji su tobož zato tako pisani jer nisu ni bili name njeni javnosti.

Nenadovićevi putopisi samo su delimično — putopisi. U njima ne treba tražiti u prvom redu obaveštenja o narodima i zemljama o kojima on tobože piše. Samo u svojim »Pismima sa Cetinja« (»S Crnogorcima«) on se ozbiljno trudio da iznese što više podataka za karakteristiku zemlje i naroda koje je toliko voleo. Karakteristike ostalih zemalja i naroda, u drugim njegovim putopisima, u većini slučajeva su površne i konvencionalne. Vrednost njegovih »pisama« obično i nije u onome što bi se očekivalo da je glavno u putopisu. Vrednost je njihova pretežno u njihovu humoru

(Nastavak na četvrtoj strani)

Đorđe BOGOJEVIĆ

STRANCI U RIMU

Stranaca je u Italiji uvek puno, naročito preko leta. To je za državu mnogo značilo uvek, a pogotovo danas: milijarde lira koje se od njih dobijaju i te kako su značajna činjenica u finansiskoj politici vlade. Tu razume se, mislim na one strance koji kao turisti dolaze bilo da uživaju u lepotama Italije, bilo iz iskrene želje da nešto nauče i prošire svoju kulturu, bilo da samo zadovolje svoje snobovske želje i da na tom kratkom ali otmenom vikendu utroše nešto od svog bogatstva. Ali ima ih koji i iz drugih razloga dolaze u Italiju. Od njih država međutim nema mnogo koristi. Naprotiv. Ali o njima kasnije.

Nesumnjivo, bili ovakvi ili onakvi razlozi iz kojih stranci sa svih strana sveta dolaze u Italiju, najprivlačnija tačka za ogromnu većinu je Rim, i to iz puno razumljivih razloga. U ovom gradu mogu se oni, u ovo doba naprimer, sresti takoreći na svakom koraku. Na nekim mestima obavezno. Kao na primer, u Vili Borgeze.

Vila Borgeze je ustvari ogroman, lepo uređen park gotovo u centru grada. To je za Rimljane najprijatnije mesto za odmor, ali je značajnije po nečem drugom — po svojoj umetničkoj galeriji. Sagradio ju je 1616 godine kardinal Scipion Borgeze, i otada se ona stalno popunjavala najznačajnijim umetničkim delima, tako da danas, posle Vatikanskog muzeja, pretstavlja jednu od najskupocenijih zbirki slikarskih i vajarskih dela od rimskog doba do Renesanse, dela najpoznatijih domaćih i stranih umetnika. I pred tim zaista izvanrednim primercima najvišeg umetničkog dostignuća videćete danas u svako doba desetine stranaca. Čutke, pažljivo posmatrajući, sa manje ili više razumevanja i oduševljenja, već prema svojoj kulturi, stoje oni — pred Kanovinim kipom Paoline Borgeze u kome je umetnik virtuozno izrazio prirodnu gracioznost i ležernost, pred izvanrednim Berninijevim kipovima Apola i Dafne — tim divnim baroknim figurama punim ljupkosti lepote i lirike, Davida, Istine, Otmice Prozerpine, pred Rafaelovom Madonom, Karaćiovim Okovanim Samsonom, nizom Karavađovih slika od Davida do Bahusa, Koređovom Danajom Ticijanovom Svetom i profanom ljubavi, pred platnima D. Dosija, Paola Veroneza, Botičelija, ili Rubensa, Van Dajka, D. Tenijea... Pred svakim od tih dela stoje sa kataloziima u ruci ili slušaju objašnjenja vodiča.

A ti vodiči su čudni ljudi. Praksom stečeno iskustvo im pomaže da odmah ocene posetioca — stepen njegovog obrazovanja i zainteresovanosti, pa prema tome i podešavaju svoje izlaganje. Video sam jedan mladi par Francuza: vodič je bio veoma uslužan, ljubazan, međutim činilo mu se celishodnije da ih provede ne zadržavajući se pored izvanredne Ticijanove slike Išibanog Hrista a da im »u poverenju« kaže da je Kranahova Venera »naknadno nešto popravljena, ili da prođe pored Rubensove Suzane u kupatilu kao da je nije video a da im, uz pomoć lupe, na njihovo veliko divljenje, pokaže kako je Basano na jednoj slici precizno naslikao vunu jagnjeta. Takvi posetioci nisu retki, ali nisu reti ni oni koji sami, ne tražeći usluge vodiča, jer od njega više znaju, satima mogu da stoje pred jednom slikom, da bi došli u galeriju i sutra, i prekosutra.

Isto tako je i u Vatikanskom muzeju, Muzeju antičke umetnosti, Panteonu ili bilo kom drugom mestu na kome se čuvaju klasične tvorevine velikih umetnika.

Ali nije tako u Koloseumu. Ušavši na jedan od mnogih lukova ove kolosalne kamene građevine čiji oci, ma kako bili polovični, izgledakao da večno prkose vremenu, ljume mogu da ostanu ravnodušni. buđuje ih ta ogromnost galerija ja postaje očita tek kad se uđe utra, tih galerija na kojima su nekad, od prisustvu cezara, urlale mase od zadovoljstva i raspaljenih strasti, uzbuđuju ih i mnogobrojni podzemni hodnici koje su nekad ispunjavali rlici divljih, izgladnelih zveri, ta ena koja više ne postoji a čije je eko tle topila krv gladijatora i hriana. I nehotice čovek tada misli a to hrišćanstvo koje je, pošto je roglašeno državnom verom, da bi osiguralo sebi pobedu, moralo da stupi u savez sa moćnim i bogatim koji su zatim, u savezu sa »svetim ocima«, pretvorili jevanđelje sofizmima i raznim smicalicama u njegovu suprotnost — u odbranu svojine, da bi najd pape, u čijim je žilama kolala v Augusta, prvog cezara i pontifeksa, u ime Hrista ostvarivali svoj sam neograničenom gospodstvu nad svetom.

Pa ipak, nikakve neugodnosti ne sprečavaju mnoge od tih stranaca koji odista žele da korisno upotrebe vreme provedeno u Rimu da ne ispune svoju želju. Nekima od njih mora se čovek čak diviti. Video sam jednu, staru, veoma staru Engleskinju: išla je sama, peške, zastajala na svakih desetak metara da odahne, ali je hrabro nastavljala sve dok nije došla do divne Fontane del Trevi. Tu je zastala i, izgledalo je, odista se odmarala, ne samo fizički. A u katakombama sam sreo jednu holandsku porodicu na čelu sa »pater familias«-om — malenim, klecavim starčićem. Sveštenik koji je objašnjavao veoma se žurilo i starac je naprosto trčkarao za grupom, nije čuo skoro ništa, a malo je razumeo i od onoga što je video. Ali kada bi grupa za trenutak zastala, on ju je stizao i uporno tražio objašnjenje za ono što je sveštenik drugima već ispričao. Sveštenik se nervirao, ali je stranac tako dobrodušno i ljubazno pitao da ga nije mogao ostaviti bez odgovora.

Video sam grupu nemačkih studenata na maloj Pjaci Kampidoljo, koju je, kažu, projektovao Mikelanđelo: sa istim interesovanjem razgledali su kipove Kastora i Poluksa na ulazu u trg kao i ostatke grandioznog spomenika caru Konstantinu; sreo sam grupu američkih mornara u crkvi San Pjetro in Vinkoli pred kipom Mikenađelovog Mojsija, na neke druge strance naišao sam opet pred ogromnom Konstantinovom kapijom koja je podignuta u čast njegove pobede nad rivalom Maksencijem... Svuda, svuda se stranci mogu sresti u Rimu. Čak i desetine kilometara izvan Rima — u Tivoliju naprimer, ili među zidinama razrušenog, opustelog Hadrijanovog grada, gde u hladu kiparisa i maslina bela stada ovaca mirno pasu sočnu travu...

Za sve te strance, bez obzira koliko su videli i naučili može se slobodno reći — nisu zalud bili u Rimu.

Ali ima ih i koji jesu. Oni obično stanuju u Vija Veneto — najluksuznijoj ulici Rima. Oni su obično zahvalan materijal za ilustrovane časopise. Iz njih sam, na primer, doznao da je u Rim doputovao poznati američki filmski glumac Hemfri Bogart sa svojom ženom Laurom Bakal, da je napravio već 200 njenih snimaka u Rimu, da on ima 51 a ona 27 godina, da je došao u Rim »da kupi košulje i kravate« i da zatim odlazi za Afriku, gde će u Kongu i u Ugandi snimati za novi Hjustonov film "Afrička kraljica". Glavnu ulogu u ovom filmu igraće Ketrin Hepbern, koja se takođe nalazi u Rimu. A Spenser Trasi nije dao novinarima nikakvu izjavu, jer »ide kod lekara«. Tu je, može se takođe saznati, i Joland Betbeze, Mis Amerika, »krasna devojka plavih očiju koja se po svoj prilici neće posvetiti filmu«...

I tako dalje: Rita Hajvort, Stjuart Grendžer sa ženom Džen Simons, zatim ovaj ili onaj milionar, ova ili ona sentimentalna princeza koja je »posetila dom za maloletnike«...

A svi oni, uglavnom, provode vreme u Rimu onako kako bi ga mogli provesti ma u kom drugom velikom grad

To su ipak oni stranci od kojih Italija nema štete. Štete joj drugi. To su — emigranti raznih vrsta. O tim strancima se, nasuprot onim prvima, malo zna i njih je mnogo teže videti.

Olga Jevrić: Portre

Pa ipak. Postoji u Rimu jedan bar, u nekoj zabačenoj ulici samog centra, a zove se »Mali Budapest«. Tu ih možete uvek naći. To je kao neki zakon: ljudi sa manje-više istim sudbinama i istim društvenim položajem rado se okupljaju na jednom mestu — iako bez domovine tu su nekako »među svojima«. Možda je bar dobio ime po tome što u njemu svira jedna kapela mađarskih Cigana, to je čak vrlo verovatno, ali ta kapela svira isto tako dobro i pesme mnogih drugih nacija — i to je jedan od razloga ovako »mnogonacionalnog bratstva« ovih, u suštini mračnih tipova. U svakom slučaju, ne treba misliti da je bar dobio svoje ime zato što u njega češće navraćaju i članovi Mađarskog poslanstva u Rimu. To su, uostalom, »privatne stvari«. Isto onako kao što su »privatne stvari« od čega ti emigranti žive«. »Crna berza« — ta pretpostavka nije bez osnova, ali nije ni jedina. No jedno je tačno, šta rade da rade — Italiju neće usrećiti.

Ni oni, ni ovi o kojima će sada biti reči.

Ustvari, vrlo su slični emigrantima. Razlika je samo u tome što se za emigrante bar određeno može naslutiti čime se bave, a za ove druge se veruje da rade jedno a oni ustvari rade nešto sasvim drugo, nešto što uglavnom može veoma da interesuje policiju. To su razni »grofovi« i "prinčevi«, dame iz »visokog društva« i snobovi — ustvari obični hohštapleri i nevaljalci za koje se tek posle neke otkrivene afere dozna šta su i ko su. Baš nedavno se tako nešto dogodilo. U blizini Napulja srušio se u more jedan avion, a kada je spasen, policija je na svoje veliko iznenađenje otkrila da je bio napunjen švercovanim duvanom (uzgred rečeno, duvan je u Italiji prilično skup). A zatim se ispostavilo da se tim unosnim poslom bavila čitava organizovana banda ljudi — uglavnom stranaca — koji su dotle sa mnogo ugleda i dostojanstva živeli u Napulju i Rimu.

Toliko o strancima u Italiji. Oni su potrebni ovoj zemlji, mnogi ljudi u njoj žive od njihovih poseta — od siromašnog prodavca razglednica i onoga koji izrađuje i prodaje razne sitnice kao »uspomene iz Italije« do sopstvenika najluksuznijih hotela. I Italija ne treba da se boji da će ostati bez stranaca — mnogo je lepog, retkog i dragocenog za ceo svet što je ona stvorila u svojoj prošlosti. To je i danas za nju srećna okolnost. Ali, čini mi se, ta okolnost ima i svoje negativne strane. Imam naime utisak da ogromna većina tih stranaca — mislim na one koji je posećuju s puno ljubavi i poštovanja za nju i njen narod — zaustavljaju svoje poglede i svoje misli samo na onome značajnom što je ta zemlja stvorila kroz vekove, a zaboravljaju sadašnjost. Međutim, život radnih ljudi u Italiji nije danas ni lak, ni suviše veseo. Oni poštuju strance, ali bi ih poštovali još više kada bi se ti stranci dublje zainteresovali za njihov život i njihove probleme i govorili i o tome kada se vrate u svoju zemlju, pa im makar i time, ma kako to ne bilo mnogo, pomogli da izvojuju sebi pravo na jedan lepši i bolji život kakav oni žele i za koji se bore.

Spor oko autentičnosti nekih tobožnjih Vermerovih slika

Diskusija oko autentičnosti nekih tobožnjih Vermerovih slika ponovo je oživela nedavnim objavljivanjem knjige Žana Dekoena »Vratimo se istini« (Jean Decoen: Back to the Truth). Radi se o »Učenicima u Emausu«, »Poslednjoj večeri« i drugim slikama koje su bile pred rat »pronađene« u Francuskoj i stručno utvrđene kao orideo tih slika, koji se nalazio u holandskim ginalna Vermerova dela. Kako je jedan muzejima, za vreme okupacije dospeo u ruke Nemaca, holandske vlasti su odmah po oslobođenju povele proces protiv onih koji su prodavali neprijatelju holandsko »nacionalno blago«. Među ostalim, zbog toga je bio zatvoren i jedan ekscentrični holandski slikar Hans Van Megeren. Posle mesec i po dana provedenih u zatvoru, Van Megeren je dao senzacionalnu izjavu da je on sam naslikao sve te tobožnje Vermerove slike. Odmah je obrazovana jedna međunarodna komisija stručnjaka, koja je povela istragu. Analizom boja kod »Učenika« ona je utvrdila da se u njima nalaze sastojci koji nisu bili poznati pre XX veka. Zatim je u Van Megerovom ateljeu pronašla lonac sa bojama koje je on upotrebljavao za slikanje tih »Vermerovih slika«. Ovi, kao i drugi razlozi, doveli su komisiju do zaključka da je tvrdnja Van Megerena zaista tačna.

Time je bila ta stvar likvidirana. Sada se, međutim, četiri godine pošto je Van Megeren umro u zatvoru, pojavio Žan Dekoen sa knjigom u kojoj dokazuje da su »Učenici« i »Poslednja večera« zaista originalni Vermeri, jer Van Megeren nije bio u stanju da naslika takvo remek-delo, kakvo je, po uverenju svih stručnjaka, slika »Učenici u Emausu«. Slike koje je Van Megeren radio u zatvoru da bi dokazao da je u pravu, daleko zaostaju za tom slikom, tvrdi Dekoen, a zaključci koji su povučeni iz analize boja nisu pravilni.

SJAJ I BIJEDA ARAGONOVA POKLIČA

»Moja partija vratila mi je boje Francuske«

Soduševljenjem spomenuo je te riječi Pjer De (Pierre Daix) u svome eseju-prikazu »Oslobođenje poezije«, objavljenom u »La nuvel kritik«, tzv. reviji borbenog marksizma, u br. 17 od 1950. Te riječi su nepisani moto Deovih misaonih preokupacija o razvojnom putu francuske »napredne« poezije, poezije otpora. kako je on naziva.

De, ushićen, piše da »mi prisustvujemo istinskoj revoluciji u poeziji«. Ali se na nešto i žali:

»I dok je svaki veliki događaj, od Staljinove godišnjice do Torezove, od štrajka gladu Nazima Hikmeta do opoziva Žolija Kiri obilježen cvjetanjem poema od vrijednosti, dok borbu našeg naroda za mir i njegovo oslobođenje opjeva sve veći broj stvaralaca«... »kritika najčešće ćuti«.

Nešto je trulo u zemlji Danskoj! Dolaze rođendani »mudrih«, cvjetaju poeme izvrsne, na sve strane radost koja šiklja, oduševljenju nigdje kraja, a ona, kritika, jednako ćuti. Ćuti i ćutanjem dočekuje čak i zanosne poeme Aragonove!

A procvat poezije »otpora« je toliko »velik« i tako »značajan«, da je Pjer De u mogućnosti da ga ovim »karakteristikama« (njegova riječ) pretstavi:

» — obilje pjesničke produkcije, kako po broju pjesnika tako i po broju djela;
» — duboko jedinstvo ove produkcije, zasnovano na izrazu istinske i aktuelne sadržine nacionalne borbe;
— opšta kvalitativnost ove produkcije i njena sve vjernija saglasnost... itd.

Pjer De razlikuje poeziju Otpora od poezije »Novog otpora«, koja, po njemu, počinje od 1948 godine. On kaže da je u uslovima njemačke okupacije došlo do preloma u poeziji, da je učinjen kraj sedamdesetgodišnjem raskidu poezije sa stvarnošću, »političkom i nacionalnom stvarnošću, stvarnošću ukratko«. Čovek se u čudu pita otkud 1948 godina kao granica dviju poezija?! I čemu ta gradacija »otpora«? Istinski ljudski otpor ne poznaje oštre pregrade unutar sebe za koje bi bile potrebne »nove« riječi, on je svagda pun, dosljedan, celishodan.

A kritika, zašto ona ćuti? I Pjer De nam priznaje da je njeno ćutanje već davno počelo. Bilo je to 1939 godine. »Nova Francuska Revija« donijela je, u decembru 1939, tri, kako sam reče, Aragonove poeme. Pjer De je čitao te poeme u svjetlosti Aragonova članka o njemačko-sovjetskom paktu, objavljenom u »S soar«. I tada, taj »istinski« debi poezije francuskog otpora kritika nije obilježila, nije mu pokazala sav »značaj«. Ćutala je, a De je pretpostavljao da se to dešavalo zbog novog »kvaliteta patriotizma«, »proleterskog« — naravno, koji valjda nije shvatila kritika.

Torez je na kongresu svoje partije, obarajući se na pjesnika Rusea, upravio posredno prijekor cijeloj francuskoj poeziji dajući joj u istoriji poezije nečuvenu orijentaciju:

»Vi ste dužni da pjevate svako jutro himnu zahvalnosti Sovjetskom Savezu, koji je vratio život vama, vašim ženama, vašoj djeci, radosti.«

Ove čudne riječi, uokvirene da bi im se pokazao »istorijski značaj«, štampane su masnim slovima na str. 17 12-og broja samozvane marksističke revije. One stoje tamo, stoje i svjedoče kako su nisko pali oni ljudi koji sebe tako uporno pretstavljaju cvijetom francuske nacije. Stoje i svjedoče kako je žalosnu sudbinu doživjela poezija koja svoje ideje crpe iz Torezovih principa, kojima treba sve žrtvovati: i nadahnuće, i ritam, i boju.

I zato kritika ćuti. A Pjer De ne vidi u tome ćutanju otpor. On ne vidi da se radi o sudbini poezije.

Mi mirno možemo poručiti Aragonu i onima koji se oduševljavaju njegovim riječima, njegovim pokličem: Ne, Aragone, tvoja partija nije ti, nažalost, vratila boje Francuske. Ta nisu valjda boje Francuske, kroz koje je često progovarala savjest čovječanstva, izgubile toliko svoju ljepotu, svoj ponos, svoj divan moralni lik da se u ime njih upućuju ponizne himne Božanstvu na Istoku.

Pjer De se žali što kritičari ćute. Ali zar ne bi i oni bili među »pilotima oduševljenja« da imaju danas čime da se oduševljavaju.

Lažno ime prisvojila je današnja francuska kominformovska poezija. Ona nije poezija novog otpora. Kad budu odjeknuli stihovi prave poezije, pravog novog otpora, među pilotima oduševljenja biće i elitni duhovi francuske kritike.

Čedo KISIĆ

Nikola DRENOVAC

SLUTNJE I POZARI

Ruko utehe, pomiluj me zore znamenom,
zavijori razdanjem belim
i suzu sa oka mi otri!
Vodo mojih bdenja,
od greha dušu ne peri!
Ne podrivaj jablanove sreće nad kamenom
mojih spoticanja!
Otrovna kobra iz mraka me motri
i slutnja u krvi
ko jeza treperi.

Odjek sam bola i gorak
žudnje plod,
al melemi šta će mom srcu muškom?
Ako sam krv i kost neznatnog pretka,
i svima uvređenim rod —
buknuću da ljubav toplija bude,
da zore slobodom zarude,
da skapa mržnja jetka.

Snim u naručju zadimljene krčme,
dok bršljani ognja
obvijaju mi stas.
Osećam: ćutanje me truje i grč me
žeđi strašne neumitno mrvi.

O, gde su ljiljani beli
i daljine modre;
gde krilata htenja?
Reci mi, vrtlože krvi,
može li srca glas,
pod crnim pokrovom poniženja,
do zvezda da prodre?

Koračam tragom sna-begunca,
što iz srca mi prhnu
ko ptica iz svog legla.
Zalud li snevah livada rosnih ćilime,
širine plave
i obnažena sunca?
Vidim: zastori tmine skrili me,
tuga mi dušu
u kandže svirepo stegla.

Al prkosim ti, zlobo!... U ponor pala si!
Rilo tvoje nije u meni
temelje bele podrilo.
Ko stena stojim. Nek biju talasi!
Pod tuge morom, u pomrčini,
ja slutim dana modrilo!...

Mirko VUJAČIĆ

LJUBAV DELFINA

(IZ PUTNE BILJEŽNICE)

»RIBA« ZLOSLUTNICA

Danas je nebo bistro i svježe kao kupola leda, a more liči na usijano srebro koje nekud bježi. Ovdje, u Sjevernom Atlantiku sunce i kad grije nikad ne može da bude toplo i uvijek se želi i vječito ga je malo. Ništa ne znači što je 15 juli — osjeća se potreba za kožnim kaputom na palubi, a u kabini za toplom vunenom ćebadi.

Jedan ratni brod jutros je proburazio Biskaj. Mornari ne vole ratne brodove, jer su oni sijači brodoloma: siju lutajuće mine i suze mornarske. Jutros mi je glava otežala od vizija neželjenih i htio bih da se divim surovoj ljepoti Atlantika, valovima što se propinju kao ždrijepci u proljeće na otavu, mekim, bijelim barjacima oblaka što vise po katarkama brodova tamo na dalekoj portugalskoj obali koja miriše na magle atlantske i kupa svoj žal u njemu; ovom jarbolu naše »Pule« što se opire svim mediteranskim kišama i atlantskim vjetrovima i uvijek siječe vidike ponosan, bijel i čist; kljunu njenom što uporno raskida talase; onim smjelim portugalskim ribarima koji po dvije stotine milja daleko od obale ribare i svojim vještinama osvajaju Atlantik i njegovu faunu; ovoj mliječnoj sijalici — ćerki ljudske fantazije što gori zaboravljena u mojoj kabini; tankoj sjenci magle, pod okom sunca, što liči na obrvu one Arapkinje — najljepše žene na svijetu — koju sam vidio u Oranu i koju tako zbog njene nesreće žalim; ovoj upornoj mašini broda i ovom propeleru što bez daha već peti dan vrti more; momcima našim dalmatinskim što vječito žude za obalama i ženama ,a opet ne mogu da žive bez mora; dubini ovoj atlantskoj koja krije ajkule i tromost kitova; širini njegovoj na čijoj obali čujem šiparice kako prosipaju raskošne đerdane smijeha u filadelfisku luku, čekajući ljubavnike sa dalekih putovanja; plaču vjetra na svirali katarke i čežnji za obalom; crvenim nadutim jedrima francuskih ribara što čine smijeh i ljubav mora koja liče na krvavo krilo jutros poginule nimfe; zastavi rođenoj na ustima puščanih cijevi na Sutjesci i Kupresu; jednom snu usnulom u ninanju valova na moru pored Palerma od koga mi krvare osjećaji što java ne može postati... i jednoj javi davno začeđenoj a još ne rođenoj... Sve je to lijepo. ali čemu kad su za ove ljepote gluve strašne vizije rata, jer šta će jutros ova »riba« načičkana topovima i mitraljezima što sablasno pluta po modrini i za sobom ostavlja trag koji ne liči na bijelu šušteću pjenu mora: njen trag su zaklani ljudi bez očiju, njen trag su ribe bez peraja, djevojke bez nogu (o, kako je žalosno imati djevojačko lice i smijeh, a nositi štake), djeca prostrta po ledinama i ustrijeljen plač i ukočen smijeh na usnama dok lutke vrište i same plivaju po plićacima obala; njen trag je zapaljeno selo jedno (koje ja ludo obožavam) što mu ukleti dimovi ne mogu na vjetru da poginu već sleđeni u visinama kunu sve mrtve i sve žive i viju se kao duhovi umrlih, potopljenih ostrva u tamama beskrvnim; trag joj je ludost ženskih stopa i prestravljenih lica jednog afričkog mjesta i jedne pepeljave arapske zore koja streca pred danom kao što ovca streca pred kasapinom; kose mrtve Arapkinje što s gljivama (lele: kose!) rastu na đubrištu oranskom, crne kose kao lepet mladog gavranovog krila, crne kose kao komadić oblačne afričke noći pod šibljem i ševarom gdje počinje pustinja — i moja majka što me mrtva zove i od straha mi zaboravlja ime, a ja sam sva odzivanja već davno zaboravio; i jedan seljački plug slomljena gredelja što iz nedorane brazde kao bogalj plaši ptice; zalutala košuta slomljenih nogu i žalosnog doziva u očima i jedan gorak uzdah planine za njenim brzinama i krhkosti njenog stasa i tijela zbog koga su tri jelena poludjela (mnogo li je stara istina da su ljubav i ludilo — braća); jedan krik ptice izdahnuo negdje na južnim putevima jesenje selidbe, krik koji nema nigdje nikog svoga; vijenac jedan što traži izgubljeni grob mornara a nikad se neće sastati grob i vijenac; dvije velike suze i dva iskapala oka što sama, pala u pokošenu i opaljenu travu, plaču — a izgleda za utjehu nema; onaj mali Arapin, lopov iz Mostagamena, što leleče za izgubljenim rukama koje su ga šestim prstom hljebom hranile; jedan grozd alžirskog grožđa pijan od afričkog sunca i jedna ljubav balkanska vatrena što će se ponovo roditi kad ja budem riba, ili neki seoski put kuda prolaze noću zečevi, a danju čobani, ribari i orači...

Ja ne volim te ružne snove i te zarđale vizije. Može sve da bude dobro i mirno kao mir jutarnje pučine, ali kažu da je u brdu Gibraltara na visovima zapretano oružje. Svaku noć mornari slušaju jednu ribu kako tuži (ah, zar riba ima glasa) tuži i optužuje. Krljušti su joj mokre i crne, usta velika koja samo zla kazuju: ona je na vratima Evrope žalosni glasonoša koji prijeti morima da će kostima našim zatvoriti obalu, nahraniti rod svoj i odgojiti lijepe crvene alge.

Ko zna... možda toga svega neće biti...

O PUSTOM MONTE GALU I O MALOM SOLDATU MARIU

Jesu li modrije ove mediteranske vode od naših jadranskih ili se to čini zato što nigdje nema obala? Daleko, najzad su se usred mora iščaurila Liparska Ostrva. Ona mnogo liče na nekad potopljena brda koja ne mogu da podnesu robovanje moru. Imamo još da putujemo oko pedeset časova ubrzane plovidbe dok se ne dokopamo kopna Afrike i već nas na vodi guši afrička sparina. Kad je čovjek mnogo na moru, kuka za kopnom, a kad je na kopnu — obožava more. Žao nam je što se na plavom horizontu gubi čudno brdo Sicilije, Monte Galo, i krajičak zelene padine, čini se, pun vinograda, tamo negdje put Palerma. Zašto je Monte Galo tako jadno i prazno? Ili su mu sve zelenilo odrubile mediteranske bure, ili ga je neko ukrao — tek nikad ružnijeg i pustijeg brda nijesam video. Mislio sam da tako nešto nema u Siciliji. Ko zna — možda se pod ovim brdom rodio onaj mali, dežmekasti Mario, koga sam upoznao 1943. Bio je još dijete, u ratu su mu izbile prve malje i mora da je dugo plakao kad se opraštao od kuće. Stalno je kukao za majkom. Nije znao šta znači rat i svijao je ruke nad žutim medaljonom Madone, čudio se strahotama partizanskog rata u Montenegru, nosio malu sliku svoje findacate i mnogo detinjskih suza ostavio po crnogorskim bogazama. Možda se nikad nije peo na Monte Galo pa je teško hodao preko »kamenog mora« Katunske Nahije, negdje u Krivošijama šibali su ga seljaci jer je htio da vodi ljubav, (a nije siromah znao da rat ne priznaje tako lijepe stvari), naučili su ga da krade galine pa su mu zato crnogorski seljaci slomili ruku i tek kad je vidio kako mu prelomljena ruka izgleda — saznao je da kokošije perje nije vrijedno ruke kojom se ljudi pozdravljaju i grle žene. Možda sada, tu ispod golog i ukletog Monte Gala, onom sakatom rukom praši vinograd s čistom starom računicom da kada se neko lati maća mora od njega i poginuti! Možda ga je findacata ostavila, jer žene oduvijek nijesu voljele čuruk-muškarce — i mučno mu je pri pomisli da ga je prva ljubav koštala svega jedne galine iz Montenegra. Bio je shvatio rat kao igračku, a kad ga je poznao, podjetinjio je još više od straha pred smrću. Kad mu je god bilo teško kleo je i psovao i Musolinija i Emanuela. Bilo mi ga je žao. Mogao je biti dobar, veseo, zato i nijesam volio da ga poslije kapitulacije Italije vidim, da gledam njegove male vlažne oči uvijek zbunjene i spremne da se nečemu začude i iznenade. Od naivnog momčića koji je poznavao pet dobara: pitominu palermskog neba, majku, findacatu, pjesmu i vinograd u zrijevanju — sad je postao izgubljen i nepovjerljiv čovjek, srce mu je pusto i prazno kao ovo tupo Monte Galo što ga rube morski mediteranski bregovi vode i grubo obnaže surovi levantski vjetar. Pretpostavljam da je postao škrtac paezan, da ga već niko ne bi živa odvojio od padina Monte Gale i da dobro čuva uši od vijesti sa korejskog bojišta...

Danas sam se prisjeo kako se Mario vrijeđao kad sam mu rekao da mu Madona nije spasla ruku, da mu srebrene i mjedene džidže ništa ne pomažu u našoj crnogorskoj prirodi i da je on dugo ljubio sitna žuta znamenja.

Bilo ga je jako strah od puške; kasnije je izgubio volju i da krade, samo je dugo malo plašljivim i izgubljenim očima buljio u naše čobanice i gorko uzdisao:

»Falsa speranca, karo mio...«

Mnogo je milovao djecu, umio da ih zabavlja bolje nego majke — uopšte možda su svi Italijani bolje dadilje nego ratnici — đavoli ga znali, to nije tako ni loše kad bi svi htjeli takvi biti.

Sam Mario onakav kakvog sam ga vidio prije sedam godina javio mi se ne znam gdje u pustinji mediteranskoj u čudnim fatamorganama, pa ga gledam kako mu niz leđa neskladno vise bremenice drva i kako čežnjivo gleda eskadrile savezničkih aviona, a onda srećan progovara:

»Finiše la gvera...«

LJUBAV DELFINA

Veoma je dosadno i oskudno sjediti u brodskom salonu i okretati dugme na radiju, a ne biti na palubi, ne mirisati more i ne gledati tamnu braću kako se s malim barkama, kao da su ih ukrali od naših ribara sa Skadarskog Jezera, upinju u potrazi za ribom. Još je dosadnije ispisivati putnu bilježnicu i nije li to možda sve bolje ostaviti za kasnije, a sada gledati preljepu afričku obalu valovitu i skladnu, brda ni visoka ni niska, jako užućela strnjišta — ovdje ima premnogo sunca, a vinogradi uz obale modre se kao zaspalo more ispod njih. Ovdje su vinogradi veliki i široki, ovdje je i čokotima mnogo prostraanije nego u Dalmaciji i Crmnici.

Miodrag B. PROTIĆ

Prosečnost — opasnost za našu likovnu umetnost

Prvi uslov da jednu opasnost izbegnemo jeste da je uočimo. Zato izgledaju štetne one patriotske fraze u napisima i diskusijama posvećenim našoj likovnoj umetnosti koje, kad govore o lepim rezultatima naših slikara i vajara, o svežini, o čistoći tona i vedrini palete, ustvari prikrivaju krupnu opasnost koja preti našoj umetnosti: opasnost od prosečnosti.

Ova pretnja nije u brojnom odnosu istaknutih i prosečnih umetnika, uspelih i manje uspelih dela. U svakom društvu ima dobrih i srednjih stvaralaca, i to drugih znatno više nego prvih. To je sasvim prirodno. Uostalom, i jedni i drugi vrše različite ali korisne zadatke. Štaviše, veliki umetnici, jake individualnosti, često nisu u stanju da obavljaju one praktične dužnosti koje njihovi savremenici neposredno od njih očekuju. Zato što se uzdižu visoko i gledaju široko — oni ponekad potsećaju na onog Bodlerovog albatrosa koji je lep kada leti ali nespretan kada hoda po zemlji. Međutim, delatnost povorke umetnika, koju istorija škrto registruje u svom poglavlju kao "minores«, ispunjeno je prosvetiteljskim, zadacima, postepenim i mučnim uzdizanjem naroda na veću kulturnu visinu. Bez njihovog upornog rada čovečanstvo ne bi nikada moglo da pređe onaj ogromni raspon od azbuke do Šekspira, od prve i krive linije do Leonarda. Zato prvima pripada čast i slava, drugima pažnja i poštovanje.

Ali nije prirodno da se to poštovanje sastoji u uzimanju prosečnog — zato što je prosečno najčešće, »najlepše« i najshvatljivije — za apsolutno merilo vrednosti. Međutim, u našem društvu koje oseća potrebu za umetnošću, koje je tek u periodu osnovnog likovnog obrazovanja, koje s poverenjem sluša i čita sve što se kaže o slikarstvu i vajarstvu, stvara se zagušljiva atmosfera konzervativizma koja preti da ometa nove težnje i snažniji polet. Kao primer može se navesti Lubardina izložba. Nju je pozdravila naša pa i inostrana štampa. Ipak, našao se kod nas listić koji je o njoj doneo uvredljiv člančić pod naslovom »Još nisam posetio Lubardinu izložbu« i listova koji su — valjda radi popularizacije umetnosti — doneli o njoj omalovažavajuće karikature. U anonimnim pismima upućenim umetniku ispoljila se zloba mediokriteta. Čuli su se i sirenski glasovi »idejnih« čistunaca o tome da se takva umetnost »ne može trpeti«. Kad čovek čuje ovakve ljude koji spaljuju mostove što spajaju umetnost s narodom, i nehotice se seti onih Čehovljevih reči kojima je pisac okarakterisao jednog svog junaka: »I čudna stvar: uopšte snebivljiv i nepreduzetan u životu, on je bivao neobično smeo i samouveren na izložbama slika. Otkud mu to?« — Ali ne samo ova izložba nego izložbe uopšte, diskusije i razgovori o umetnosti, neke recenzije i neke kritike, reagovanje jednog dela publike i pojedinaca — pokazuju nedvosmisleno da je opasnost za naše slikarstvo i vajarstvo prvenstveno u upornom nastojanju da se jedno proizvoljno shvatanje umetnosti digne na visinu apsolutnog kriterijuma.

Ovakvo shvatanje ispoljava se u činjenici da se na slikarstvo i vajarstvo gleda kao na zanate, kao na skup traktatima određenih propisa a ne kao na umetnost, kao na misaoni i emotivni odraz života, kao na viši duhovni napor. Postoje, dakle, još uvek izvesna esnafska shvatanja. Međutim, razvoj umetnosti u poslednjim decenijama prošloga i prvoj polovini ovoga stoleća pokazuje da je umetnost u potpunosti izišla iz uniforme akademskog dogmatizma. Impresionizam i kubizam, — da pomenemo samo ove velike doktrine, — toliko se međusobno razlikuju po principima i po zanatskim obeležjima da se uzajamno negiraju; pa ipak u istoriji umetnosti stoje jedan u blizini drugoga i čak kao reakcija drugog na prvi. Prema tome, onaj koji na umetničko delo gleda sa neprikosnovenih postulata, u nemogućnosti je da objasni tako krupne i različite individualnosti savremene umetnosti kao što su, naprimer, Matis i Brak, Ruo i Mason, Deren i Šagal. Jer ako se akademski konzervativizam i miri sa Derenom i njegovim »klasičnim duhom«, on isključuje Šagala a pogotovu Masona.

Osim toga, naše likovno javno mišljenje, naša pisana i usmena kritika, uz časne izuzetke, uporno nastoji da održi to cehovsko shvatanje umetnosti. Najčešće se unapred ima pretstava o standardno dobroj slici i ukoliko neko delo ne odgovara toj pretstavi ne može očekivati da bude pravilno shvaćeno, dobro objašnjeno i pozitivno ocenjeno. Osim toga, naša kritika nema uvek smelosti da novo uoči i podrži niti hrabrosti da loše žigoše i osudi. Često postoji spremnost da se osrednjost proglasi darovitošću, duhovna oblomovština · moralnim zdravljem, a krupniji napori, za koje je potrebna oštra misao i utanačeno osećanje — dekadencijom. To je često »način« kojim se umiruje savest i prikriva prosečnost. Uopšte kada je reč o slikarstvu i vajarstvu, o njihovoj suštini, o teorijama na kojima počivaju, oslobodili smo se navike suptilnijeg rezonovanja: naša misao, zaustavlja se sa našim očima, na površini dela. — Na taj način naša kritika i deo naše umetničke publike niti mogu da ohrabre umetnika na značajne napore niti su u stanju da uspostave vezu između njega i naroda. Ako je umetnik snažna ličnost, javno mišljenje i kritika guraju ga u prosečnost; ako je prosečan, oni ga podržavaju. Umesto da selekcionišu, javno mišljenje i kritika nivelišu.

Zatim, opasnost od prosečnosti u našoj likovnoj umetnosti ispoljava se i u nepostojanju određenih umetničkih pokreta i ideologija. Ovde nije bitno utvrditi da li je ovaj nedostatak neposredna posledica tretiranja likovne umetnosti kao zanata i nedostatka jake umetničke kritike i kvalitativnijeg javnog mišljenja, odnosno obrnuto — ili nečeg trećeg; dovoljno je konstatovati činjenicu. Nju naročito treba imati u vidu danas kada se mnogo govori o stvaranju umetničkih grupa. U ovom pogledu one bi mogle da popune znatnu prazninu, — naravno ukoliko se formiraju po srodnosti umetničkih shvatanja. Nije isključeno da bi pojedine grupe bile u mogućnosti da svoja načela srede u sistem. — Ovaj nedostatak, pored ostalog, verovatno je posledica odbacivanja i nedovoljnog poznavanja drugih umetničkih pokreta na kojima počiva današnja svetska umetnost. Nije nesreća u tome što, naprimer, odbijamo kubizam ili nadrealizam, nego u tome što ih odbijamo a priori. Na taj način odbacujemo bez argumenata sve ono što ne znamo ili ne možemo da shvatimo, što ne odgovara našem intelektualnom uzrastu.

Ali ako kod nas nema pravih umetničkih pokreta ima snažnih umetnika. Pitanje je samo da li u strukturu našeg kriterijuma, kao elemenat prakse, ulazi njihovo stvaranje ili ono stvaranje — osnovno jezgro naše likovne umetnosti — koje je u formalnom kompromisu realizma i impresionizma, u blagom sentimentu i filigranskom estetiziranju. Postoji opasnost da baš ova druga aktivnost služi kao merilo. Međutim, takvo slikarstvo i vajarstvo, i kad je toplo, kratkog je daha i mlitavog pulsa, Ono se ne može posmatrati kao odraz saznanja o životu i svetu. Drama savremenog čoveka i savremenog doba u njemu se ne nazire. U najboljem slučaju takve slike i skulpture pružaju prijatnu ali efemernu senzaciju oka i — ništa više.

U nizu negativnih uzroka ovakvog stanja možda treba podvući borbu koja se vodi u većini umetnika između opštedruštvenog shvatanja vrednosti i vlastitog umetničkog ideala. S ovim u vezi je pritajena borba između pompijerstva i idealizma, između Gogoljevog Čartkova i Balzakovog Frenhofera.

Ove primedbe se upravo i čine iz perspektive krupnijih društvenih zadataka koju umetnost uopšte ima. Govori se često da živimo u prelomnoj epohi koju karakterišu velike smrti i velika rađanja. Kao u klasičnoj drami sile mraka bore se protiv sila svetlosti. Ta hučna plima i oseka odjekuje u duhu savremenog čoveka. On se bori za društveni progres. On — ko zna po koji put — postavlja sebi faustovska pitanja o sreći i miru, dužnosti i ljubavi, ratu i smrti. Zato peče sumnja: u neurasteničarskoj vrevi našega veka, hoće li generacije koje dolaze, kroz našu umetnost, moći da čuju onaj herojski, betovenski zvuk ljudskih težnji? U jednom bezličnom mlakom slikarstvu i vajarstvu mogu li one da osete nemirnu i dramatičnu fugu našeg doba?

Mario Maskareli: Motiv iz Hercegnovog

Risto TOSOVIĆ

More je neutješno i samo

Siđi niz ovo obamrlo kamenje.
Siđi, pritajenog dana, do ovog slučajnog borja.
Siđi neutješna,
samo neka te mrtvi šum tvoga tijela prati.
Siđi po mome tragu,
otkriće ti ga spokojna tišina
i lepet noćnih ptica
odbjeglih sa dalekih nekih potonulih lađa.

Siđi
i ne stoj nježnim svojim stopama na oštre litice
jer ćete krik moj odati,
i ne naginji se nad tim mračnim ponorima
jer će te pogled moj pokolebati.

O, siđi, tiša od moje tišine,
sa jednim valom čuđenja
na zapanjenoj pučini tvojih očiju,
sa pepeljištem uspomena u srcu,
siđi
i položi ruke na neuslišeni pepeo
vjetrovi da ga pomamni ne razviju.

O, siđi niz ovo obamrlo kamenje
hodom tišim od tog uzaludnog paukovog tkanja
po čempresovom lišću,
siđi do ovih ljepota zaboravljenih vjekova
što su se pred umorom mojih nogu
skamenili u pitanja.

Siđi
i prospi svoj posljednji smijeh
ko sjeme blagotvornih suza
po ovom sivom kamenju
za odbjeglim uplašenim čiopama.
Siđi po mome tragu,
otkriće ti ga nenadni talas
i glas
probuđene vječnosti
pod tvojim stopama.

Siđi niz ovo obamrlo kamenje.
Siđi kao sjena,
kao pritajena vjeverica niz krhke grane noći,
siđi najtiša i najglasnija
kao nestvarni zov tvoga smijeha
u mojoj samoći,
siđi kao utjeha mjesečine na ovo lišće umrlo,
na ovaj san, na ovaj šapat suhih usana.

Siđi do ove od svih zaboravljene luke,
jer ovdje je sve prividno mirno,
prividno mirno kao i ja,
kao i ova noć satkana od svih noći,
kao i ovo more pritajeno u sve glasove i zvuke,
kao i ova mjesečina od sna i tebe nestvarnija.

Siđi,
i ne boj se da će ti moje ruke,
ta dva uvijek zagonetna pitanja,
zadrhtati umorno u nemiru tvoje kose,
i ne boj se da će ti moj osmjeh pasti
pred začuđene noge
kao smrznuti golub bez poruke.

Siđi
jer u ovim trenucima je vječnost,
baš u ovim
što sad ističu iz moga krvotoka
tiho i jednostavno
kao da će se ponovo vratiti u mene
i tebi
kao izvori iz utrobe zemlje
što se ponovo u nju vraćaju.

Siđi niz ovo obamrlo kamenje,
mene ćeš naći u sjeni divnih osamljenih borova
sa osmjehom blage tužne mjesečine u očima.
Siđi, moje će te ruke dočekati
u ovom kamenju vječnosti,
u ovim čempresima suza,
u ovim maslinama priviđenja
s mirisom blagog bosioka i prastarih naših dunja.

Siđi,
more je neutješno
i samo.

ČITAOCI NAM PISU

ILUSTRACIJE U NAŠOJ ŠTAMPI

Očekivao sam da će neko pozvaniji od mene o ovome štogod reći.

Reč je naime o crtežima kao ilustracijama feljtona, priča, crtica, publikovanim u našoj štampi. Nisam stručnjak da bih mogao reći svoj sud o njihovoj umetničkoj vrednosti, ali smatram da i kao prosečan kulturan radnik mogu da iznesem svoja zapažanja.

Moj je utisak, prema nekim objavljenim ilustracijama, da se i oni koji ilustruju i urednici odnose vrlo površno, da ne kažem i neodgovorno prema listovima, dozvoljavajući da se u njima pojavljuju netačne, pa i nelogične ilustracije. Mišljenja sam da urednik lista ili rubrike snosi odgovornost ne samo za tekst, nego i za sve ono što je vezano uz tekst. U ovom slučaju i za crteže.

I što je još čudnije i zanimljivije: niko od pozvanih, mislim na naše književne i umetničke kritičare, nije o tome napisao ni reči, izuzev zagrebačkog političko-satiričnog lista »Kerempuha«, koji je u jednom od svojih brojeva doneo deo stripa »Pop Čira i pop Spira« u obliku zagonetke, da čitaoci pogode o čemu se radi.

Meni se čini da bi se morao naći neko da odbrani Stevana Sremca i njegovo delo »Pop Čira i pop Spira« od samovoljnog i neodgovornog unakažavanja.

Da se zadržimo na stripu »Pop Čira i pop Spira«.

Nastranu to što je crtač svojim crtežima čitaocima stvorio teškoće da raspoznaju ko je pop Čira a ko je pop Spira, naročito kad su u »polucivilu« pod šeširima; koja je devojka Juca a koja Melanija, i tako dalje; što je u stripu sažeti tekst uništio zanimljivost jezičnog provincijalizma; što su sve ličnosti »korpulentne« — debele, pa čak i kočijaš Pera Tocilov — da bi čitaoci verovatno sebi dočarali sliku o tome kako su u Banatu svi debeli, bez obzira na društvenu pripadnost — i pop, koji pojede punu »veškorpu« »krofni«, i kočijaš »kiridžija«. Ali je neodgovorno da se mladim čitaocima stripa pruža pogrešna slika o odevanju u prošlom veku (pogledajte stripove pa ćete videti da se Jucine i Melanijine haljine, pa i odela popadija, gotovo ništa ne razlikuju od današnjih) ili o načinu češljanja kose (Juce i Melanije). Kao da su se "ondulirale« u nekom današnjem »ženskom frizerskom salonu«.

Uopšte, zar je odevanje građanskog staleža u prošlom veku bilo onakvo kakvo je prikazano u stripovima »Pop Čire i pop Spire«? Zar su devojke nosile onako kratke suknje? Pa »civilno« odelo pop Čire i pop Spire. O seljacima da i ne govorimo. Svi liče jedan na drugog kao »jaje jajetu«, iako Sremčeva pripovetka pruža čitavu galeriju tipova. Jedina ličnost prilično pogođena je učitelj Pera »klirik« u redengotu.

Ili drugi jedan primer.

»Nedeljne informativne novine« (NIN) u broju 13 od 5 avgusta objavlie su feljton Vase Popovića »Ne čuje čovek[illegible] prvom delu feljtona radnja se [illegible]a u Srem[illegible] u selu Jasku. Taj pr[illegible] deo je i [illegible] strovan. Iznenadio sa[illegible] se površn[illegible] crtača (nije se potpisa[illegible] Deda K[illegible] i njegov komšija, ličnos[illegible] iz felji[illegible] sremski seljaci, prikazani su u s[illegible] janskom narodnom odelu!

Mislim da isto toliko neodgovo[illegible]sti i prema čitaocima i prema [illegible] pruža i ilustracija uz napis[illegible] Jovica Milutinović i borba za [illegible]bođenje Obrenovca od Turaka, [illegible]ca iz Drugog srpskog ustanka«, ob[illegible]javljena u listu »Zadruga« broj 133 od 6 septembra.

Na slici su pretstavljeni Turci kako pred naletom Srba ustanika bežе brodom preko Kolubare. To je u redu. To je istoriska činjenica, ali je zaprepašćujuća ilustracija bekstva brodom. Crtež prikazuje p a r o b r o d na Kolubari kako tone, iako i naši osnovci znaju koje su naše reke[illegible]ne, i da Kolubara nije bila [illegible] sada plovna. Recimo da je Kol[illegible] i plovna: ipak je istoriski netač[illegible] su Turci u onom vremenu, pozn[illegible] svojoj zaostalosti (1815), imali [illegible] brodove, kada se zna i istoriski [illegible] tvrđeno — ukoliko sovjetska »nau[illegible] "ne pronađe« nešto novo, — da [illegible]ulton 1807 godine prvi preplovi[illegible] Ha[illegible]sonov Zaliv kod Njujorka, i da[illegible]dn[illegible] pr[illegible]vi parobrod u Evropi bio [illegible] »Jas[illegible]« (1812).

Možda će nekome ovo izgle[illegible] svom[illegible]nica. Međutim, moje je mišljenje [illegible] niko nema prava da neodgovorno [illegible]risti našu štampu, jer naša čitalačka publika danas već raspolaže i sa dovoljno znanja i zdravim kriterijumom i ne mogu joj se prodavati »krastavci za lubenice«.

Dimitrije DIVLJAK

Stogovi sijena, njive u zrijevanju, crni nadničari, francuski žandarmi, sive rijetke ceste, proste bijele kućice i zemlja vina i pšenice, veleposjednika i sirotih ljudi što liče na nevesele sjenke palmi po afričkim obalama. Izgleda da Francuzi imaju mnogo ukusa i u kolonijalnoj politici...

Naselja su jako malena i rijetka. Da je ovo italijanska obala, tu bi bili milionski gradovi, a od ribarskih čamaca ne bi se moglo proći.

Modrina alžirskih vinograda, tiha širina vode i ljubav mladih delfina...

Mornari mnogo vole delfine. Oni im poznaju ćudi. Delfini im prave zabave kada se s jutra zaljubljeni parovi prošivaju po površini morske mirnoće. Oni oru more i iza njih ostaju strelaste brazde. Zaljubljeni delfini nikad se ne rastaju; njihov ples na moru, otsjaj peraja na suncu i ljubomorne igre — to su ljepote koje se ne zaboravljaju. Ili su delfini naučili ljubav od mornara ili mornari od delfina — to ne znam — samo je istina da je, neka oproste drugovi mornari, ljubav delfina mnogo stalnija. A šta je to stalno u ljubavi?...

Njihova obla, sura tijela, vitka i lijepa trzaju se iz vode kao tetive. Oni bi sigurno odmah umrli kad ne bi izvodili ove nestalne i raskošne plesove pored brodova. Jedan morski pas jutros se »nasukao« na krmu i iščezao negdje. Kako se Arapi ne plaše njega u ovim sitnim i slabim čamcima. Njima je suđeno da na ovom divnom alžirskom grebenu žive između morskih i »evropskih« pasa — kad li će im i ko za sva ova mučenja, naći lijeka...

Jedan brodić usidrio se nasred pučine, ljudi vuku mreže i čiste ih, a sivo, gladno jato galebova vije se oko katarki. Zar i galebovi moraju biti crni ovdje na afričkim obalama među arapskim ribarima. Mora da su ovi galebovi crni da bi na svojim krilima mogli ponijeti tugu alžirskih Arapa...

Jutros sam se zaželio Beograda. Daljine u meni bude nostalgiju. Kako neki ljudi ne umru koji vječito žive daleko od rođenih?

Ljubav delfina, Afrika i čežnja za Kaloperom, Orlovim Kršem i Kalemegdanom. I crni ribari na raskošnoj afričkoj obali... i miris kosmosa i oči puštene u sampas svijeta! I ovaj dobri krmanoš iz Sinja što se ne bi ženio iz Mostaganema »za cili Split, pa kad bi znao da bi mu Is'a Krista rodila«; i ovaj telegrafista Vlado što je francuski jezik naučio čitajući ljubavna pisma iz Anversa, možda iz Orana i Kazablanke i ko sve zna odakle...

ŽUTA ORANSKA ULICA I JEDNA JADNA TRGOVINA

Oran je trgovačka luka, ali ne samo vinom, hljebom, francuskim kolima »Reno«, američkim cvikerima za sunce skrojenim, čini mi se, u onoliko formi i varijacija koliko ima lica — za Arape i Evropljane; satovima od 400 do 20.000 franaka... Takve velike trgovine ovdje drže Jevreji i Francuzi. Arapi po sokacima otvaraju trgovine na sitno: nekoliko starih dugmadi, par svežanja ljekovitih trava i još kojekakve sitnice čiju upotrebu uopšte nije mogućno odgonetnuti! Oran je još grad jedne tužne i ružne trgovine, koja se zove »bijelo roblje«. Jedna čitava ulica u centru puna je žutih kuća, sa mnogo vrata, na čijim pragovima stražare, upravo svoju robu učtivo i oprezno reklamiraju ostarele i penzionisane javne žene.

Ulica je mrtva, puna sablasne tišine, a s prozora po njoj se prosiplje izvještačeni ženski smijeh i zamire po začađalim šupljinama ulice. Trgovci »bijelim robljem« vješto reklamiraju svoje radnje fantastičnim reklamama i slikama sa nagim ženskim tijelima, a s prozora, mlade, mnogo manje stare, lijepe, mnogo manje ružne, žene — gestom i smijehom, serenadama španskim i francuskim zovu i »tuguju od ljubavi«. Za koju stotinu franaka ljepote njihove mladosti krvnički pljačkaju ljudi svih rasa i nacija, svih zemalja i kontinenata; nose ih na duge beskrajne plovidbe i još se žale na potrošene pare i htjeli bi da ih nekako odjedanput sve kupe i to jevtino, i da ih, kad bi to moglo biti, odnesu sa sobom kao nevidljive stvari da kad im se ćefne smire svoje potrebe. Mornari bezmalo svih zemalja žure žutoj ulici u nesređenim dvojnim redovima i kao tigrovi vole do krajnjih granica da nadoknade unazad i unaprijed svoje franke za mjesec dana.

Njihove kose žute i smeđe i crne kao krilo gavranovo i ognjene kao afričko sunce barjače iza tamnih, vrelih verandi, i za franke traže ruke položene strance, za one koji žele da se u životu sjećaju kako su doživljavali crne i bijele »ljubavi« da se smire negdje u rovu ili grobu »čiste savjesti« i da nikome ništa nisu dužni.

Kada sam izašao iz ulice, osjetio sam, iako nisam bio nikome ništa kriv, svoj sopstveni stid, zbog ovih tužnih kuća jada i groznice gdje ubijaju i kolju duše, otupljuju srca i osjećaje, ali onaj stid koji ne pripada meni — već onoj debeloj i deformisanoj francuskoj dami zlatnim dukatima okićenoj, koja vodi ovo najžalosnije »trgovačko preduzeće« sterilizacije duha i srca najljepših žena Sjeverne Afrike...

I tamo negdje kad sam izmicao obali, tražeći »Pulu«, i kad sam među francuskim, italijanskim i španskim brodovima tražio crvenu zvijezdu koja se ovamo u daljinama još više voli i dobija punije značenje — okrenuo sam se ka krovovima žute ulice što plivaju kroz fatamorgane afričke, ugledao sam izlomljene i zgrčene crne krstove kako se nemoćno i pijano viju od ludosti i jada za ovim ubijenim a nepokopanim ženama čiji grobari najzad moraju biti njihove vlastite, male, beskrvne i tupe ruke...

Ovdje kad vjetar šine kroz usta Gibraltara, more se grči i talasi sviraju neku pokajničku muziku: možda je to sve priviđenje; sigurno se more pjeni kao obično i lopće svojim nagim zapjenjenim bedrima o grudne koševe brodova, ali meni se čini da je sve more noćas pretvoreno u jedan žalosni akord i posmrtno orgijanje, u grobnicu davno otvorenu koja samo čeka noć da proguta tupe i bezmjerne, gluve i ludačke bolove ove žute ulice u tristahiljaditom afričkom gradu Oranu gdje su, ironije radi, prije nekoliko dana pobijedili Toresovi komunisti.

I dok krmanoš Babić traži kurs na busoli broda — pravac sjever — igla podrhtava u tihom kretanju pramca, ja sam ludački zaželio da vidim jedan uskiptio pakao strašan i kratkotrajan koji bi svojim plamenom zahvatio žutu ulicu kao što magle zahvataju brda pred kišu: radi smirenja svih ovih bolova koje onaj gluvi i bogati Oran nikad nije čuo ni osjetio...

Dok se brod valjao iz luke i za sobom ostavljao vrisak ranjenog mora umrljanog naftom i uljem — pokušao sam da zatvorim uši — ali uzalud — stalno je kroz pokojnu afričku noć u mojim ušima rzao ludački smijeh sirotih bludnica i stalno sam slušao kako negdje u onoj ulici u nekoj šugavoj kasi zveče škrti franci i kao uzdarje za onaj ludi smijeh i krvava poniženja, naprečac, jedne uvele mladosti.

Kako je rizično i nezahvalno roditi se gdje bilo na ovoj našoj grešnoj šetalici, lijepa moja Zagoro — samo jednu ledenu nagu dojku tvoga izvora ne bih dao za sve jevrejske četvrti Orana!... Ništa ja ne zavidim ni onome Luki Dalmatincu što svaki dan »alžirskim suncem«* obilato gasi afričku žeđ i uživa praveći se važan nad arapskim sluškinjama!

Ušli smo u noć i bližimo se Herkulovim Stubovima, ludački smijeh potopio se negdje u grlo Atlantika a ja ne želim da vidim nikad više Oran ni Mostaganem! I ako bi to moralo biti — neka budem slijep da ne vidim one uklete prozore i mrtve kose davno svele u rukama razbojničkih, bjelosvjetskih legionara, da budem gluv da ne bih čuo onaj mahniti prazni smijeh bez draži i ljubavi što ga pothranjuje zveket franaka i strah da se u ovoj alžirskoj zemlji ostane bez novca i hljeba.

Ova trgovina ženskim mesom legalna je, zakonita i »džentlemenska«, sa taksiranim firmama, određenim porezima i zakonskim pokroviteljstvom, ali šta da se kaže za onu drugu — švercersku, nezakonitu. Čim smo se iskrcali u luku i dok još pošteno nijesmo bacili kanape — širokom rivom u ludom bijesu, kao furije, poletio je usov žena obalom u nadi da će poslije tolikog dugog putovanja po moru nekoga od nas uloviti. To su obično one Arapkinje, ružnije i »nevrednije« što jednim okom vrebaju »žrtvu«, a drugo im motri oprezno kroz noć da se iza ugla ne pojavi žandarmski tropski šlem. Njih policija ovdje vješto i učtivo lovi i trpa u »Maricu«. One, doduše, lako[illegible] same odlaze bez imalo uzbuđenja kao da idu na kolače. Zaključio sam da im se to često događa kao i to da ovi flegmani policajci ova hapšenja izvode igre radi.

Njihove firme su ilegalne, zarade manje i tuge veće od onih ozakonjenih iz žute ulice.

* Vrsta afričkog vina

Milica Ribnikar: Akt

Kratke vesti iz inostranstva

Pablo Pikaso: Pegterka (1903)

PREDPIKASOVSKI PIKASO

Jedna od najpotpunijih i najboljih knjiga o životu i radu Pikasa od njegovog dolaska u Pariz 1904, »Pikaso pre Pikasa« od španskog istoričara umetnosti Pelisera, objavljena je u Ženevi u francuskom prevodu (Alexandre Cirici-Pellicer: »Picasso avant Picasso«, Ed. Pierre Cailler, Genève). U toj knjizi dati su vrlo iscrpni podaci o životu Pikasa u Barceloni i Madridu, kada je taj mladi katalonski slikar zapanjivao svoje savremenike vanrednim radovima i neočekivanim razvojem. U roku od nekoliko godina on prolazi faze relativnosti tela (1901), arbitrarnih slika (1902), odbacivanja svakog stila (1904) i konačno afirmacije osećajnosti. U to vreme bio je vidan u njegovim radovima uticaj Morisa Denija, teme su se kretale oko figura sa gitarom, bikova, zagrljaja, materinstva, »okovanih pokreta«, a sve to u vanrednim likovnim ostvarenjima, koji su pokazivali već tada fizionomiju Pikasa kako ga je svet upoznao po njegovom dolasku u Pariz.

PITANJA UMETNOSTI OD G. H. HARTLAUBA

Nemački istoričar umetnosti dr. Hartlaub, koji je bio proganjan od nacista zbog svog stava u odnosu na modernu umetnost, prikupio je u jednoj knjizi svoje eseje o umetnosti (G. H. Hartlaub, Fragen an die Runst, Stuttgart). Kritika smatra da njegovi eseji iz istorije umetnosti obiluju proizvoljnim zaključcima, ali za eseje koji tretiraju probleme krize savremene umetnosti, problem umetničkog odgoja u XX veku i neke ostale probleme, kaže da otvaraju nove poglede i da objašnjavaju na nov način umetnost našeg doba.

IZLOŽBA BRITANSKOG UKUSA OD 1851 DO 1951

Institut savremene umetnosti u Londonu priredio je izložbu slika koje su za poslednjih sto godina, kako se kaže u katalogu, »oduševljavale ili ljutile naše očeve i dedove.« Na toj izložbi mogu se videti sva dela koja su u svakoj dekadi od 1851 do danas odražavala ukus engleskog društva. Tu su izložena dela prerafaelista, zatim Landsora i Litona, Alma-Tadema i karikaturista »Panča«, Hojstlera i Kejt Grinevej, Sikerta i Diksija, Sardženta i Stira, kao i postimpresionista i akademika. Pored engleskih slikara, na toj izložbi su našli mesto i evropski slikari koji su bili u to vreme »u modi« u Engleskoj.

IZLOŽBA »CRNE OČI I LIMUNADA«

U Londonu je priređena jedna originalna izložba engleske folklorne primenjene umetnosti pod naslovom »Crne oči i limunada«, na kojoj se mogu videti najraznovrsniji predmeti rađeni mašinom ili rukom, koji odražavaju ukus »običnog čoveka« u Engleskoj i koji sačinjavaju ambijent u kojem živi većina Engleza. Tu se, pored predmeta primenjene umetnosti, nalaze i kolači, karte za čestitanje, kuhinjsko posuđe i razni alati.

USPOMENE NA MAJOLA

Pjer Kamo napisao je knjigu o Majolu, koja je zapravo uspomena na 40-godišnje prijateljstvo pisca sa velikim vajarom (Maillol, — Sa vie, son amitié, son art, par Pierre Camo, Ed. du Grand Chêne, Lausanne). U toj knjizi dat je intimni Majol u životu i radu. Knjiga je bogato ilustrovana sa 55 reprodukcija.

IZLOŽBA VAJARA LIPŠICA U SAD

U Njujorku, San Francisku, Portlandu i Sinsinati priređene su u toku prošle sezone retrospektivne izložbe vajara Lipšica. Ova tim izložbama je dobro prikazan umetnički razvoj Lipšica. Godine 1913 on radi, pod uticajem Boćonija, Grija i Picasa, u okviru strogih geometriskih formi, 1925 oslobađa se tudih uticaja i traži svoj izraz u gipkijim, suptilnijim formama. Moje su očito inspirisane muzikom, a 1930 prelazi i preko te rafinirane faze da bi izgradio jednu specifično svoju robustnu umetnost, svu u snazi i dinamici.

KNJIGA O KLEU

Izdavačka knjižara Braun u Parizu objavila je u malom formatu knjigu o Paul Kleu, sa odličnom studijom D. H. Kanvajlera o tom slikaru koji je imao presudni uticaj na razvoj savremenog slikarstva. Kanvajler analizira elemente koji približavaju Klea kubizmu i sirealizmu, ali iznosi i ono što ga udaljuje od tih pravaca. Knjiga sadrži 24 reprodukcije u boji.

Milica Ribnikar: Portre

O FALSIFIKATIMA I FALSIFIKATORIMA

Nedavno je naša štampa oštro osudila i razgolitila d-ra Petrova fra Stanka i njegovu »raspravu« kojom tobože dokazuje da je najveće životno djelo Sime Matavulja «Bakonja fra Brne« — književna mistifikacija, da je to laž, kleveta i krvava uvreda, da to ustvari i nije nikakva književna vrijednost i da bi se nje trebalo da stide svi pisci "realisti«, jer »takove stvari mi franjevci nazivamo brukom i sramotom, a Matavulj i njemu jednaki — »književnim realizmom«!« Nastranu još to što je fra Stanko svoju »raspravu« vješto i naoko nedužno začinio izvjesnim rječnikom i pogledima koji su imali naročito dobru prođu na stranicama reakcionarno ozloglašenog sarajevskog »Katoličkog tjednika« iz vremena »starojugoslovenskog kaplarizma« (da se poslužim citatom iz »Dobrog pastira«) i koji neodoljivo potsjećaju na krvava vremena poglavnikove strahovlade i doglavnikove »kulturne« djelatnosti po Jasenovcu, St. Gradiški i drugim fabrikama smrti.

Međutim, i poslije ove kritike koja se opravdano pojavila u našoj štampi, uvaženi fra Stanko i njegova bratija koja krasi i »milos i kripos, a pritom bogoljubnos« nisu ništa naučili. Naprotiv, u najnovijem broju »revije« pod jagnjećim imenom »Dobri pastir«, a koja u sebi krije vučju ćud, pojavila se još jedna "rasprava« pod nazivom »Još o romanu i filmu »Bakonja fra Brne«« na čitavih 14 stranica, u kojoj se, pod potpisom samog uredništva, »neoborivo« i »nepobitno« satiru u prah i pepeo svi napisi izašli u našoj štampi, a naročito u »Književnim novinama« i zagrebačkom »Vjesniku« i sve to, naravno, u ime istine i pravde, razumije se fratarske i popovske, kojoj se samo ima »pripokoran« biti i ništa više, jer »Bakonja« je »grišno dilo« koje je anatemisano i prokleto zanavijek kao najobičnija podvala, neumjetničko natezanje i jevtino postignuće. I, štaviše, »Bakonja« je postao strašilo i bauk, on prijeti da naruši "građanski mir, slobodu i ravnopravnost« (kakav je jeretik postao taj »Bakonja« i zašto ga sve neće fratri optužiti!), te uredništvo »Dobrog pastira« jezuitski-patetično i pritvorno uzvikuje: »Mi iskreno mislimo da ćemo na taj način mnogo učiniti za socijalističku domovinu kad kažemo da »Bakonja fra Brne« ništa zajedničkog nema sa tečevinama Narodnooslobodilačke borbe, građanske naime i međuvjerske društvene snošljivosti te bratstva i jedinstva, kao ni socijalistička domovina sa »Bakonjom fra Brne« i njegovim tvorcima-novatorima«. Sve je to ovako sročilo i premudro napisalo uvaženo uredništvo u ime svoje lično ovdje na zemlji i svemudrog i svevišnjeg tamo na nebesima što sve zna, jer — da se poslužim Matavuljem i njegovim »Bakonjom« — »mudros, čestitos, bogoljubnos, skrušenost, kripos, lipos, milos, duševnos, rados, poniznos, u tebi su kâ u vrići — »Dobri pastiru«!«.

I zato "Dobri pastir« teatralno i brzopleto već u samom početku pobjednosno zaključuje: »Tako je dr Petrov na koncu skinuo masku s jedne mistifikacije. Mi franjevci smo mu zato zahvalni«. A što se tiče tamo nekih »napadača« i njihovih optužbi da je to antikulturna rabota i neznalačko naklapanje o književnom realizmu, da je to reakcionarno i ide u raskrok s našim današnjim stremljenjima i progresom uopšte, da to, na kraju, pretstavlja ostatke krvave prošlosti i neodoljivo potsjeća na šovinističko huškanje iz vremena koljaškog noža i jama — grobnica — za to nema »dokaza«, iako je čitav fra Stankov članak najrječitiji dokumenat takvog shvatanja. Ali u »Dobrog pastira« je isuviše debeo obraz da bi mogao pocrveniti.

Fratri iz »Dobrog pastira«, ma koliko se iz petnih žila upinjali, ne mogu oduzeti životnost i umjetničku vrijednost »Bakonji fra Brni«, ma koliko ga »proskribovali«, »anatemisali« i čak — što je sasvim u njihovom stilu — i na lomači spaljivali. Matavuljev "Bakonja fra Brne« — htio to »Dobri pastir« ili ne — ostaće kao trajna vrijednost u našoj literaturi i dokument jednog vremena i odnosa u društvu, vjerna slika samostanskog života, bez obzira da li se zvonik nalazio s jedne strane, kao u franjevačkom manastiru u Visovcu, ili s druge, kao u pravoslavnom u Krupi, da li su sva lica uzeta iz Visovca ili ima poneko i iz Krupe, ili se Matavulj poslužio još širim izborom — čitavom Dalmacijom i galerijom likova po njenim manastirima. Sve to ne može da promijeni na stvari jednu činjenicu da je Matavulj u svome »Bakonji fra Brne« neposredno i uvjerljivo, sa reljefno istanačenim i izvajanim likovima, u kojima nema ništa knjiškog i papirnatog, dao značajno književno ostvarenje, roman o životu jednog franjevačkog manastira u Dalmaciji. I da ironija bude veća, oduševljenog poklonika Balzaka, Mopasana i Zole, Simu Matavulja, za njegovo realističko slikanje života ljudi i odnosa u društvu, fratri iz »Dobrog pastira« proglašavaju — književnim mistifikatorom! — i to »nepobitno« dokazuju. — Štaviše, iznose netačne podatke i o uspjehu filma »Bakonja fra Brne« u Sarajevu, tvrdeći da je jedan njihov saradnik izbrojao na jednoj pretstavi 100 a na drugoj 4 posjetioca. Međutim, to je isuviše veliki falsifikat da bi ostao nezapažen.

Ali oni se nisu oborili samo na Matavulja i njegovog »Bakonju«, njima smeta i Joža Horvat, Oskar Davičo »onako žedan poganštine« i ostali »materijalistički« pisci njemu slični, i »Književne novine« i »Nin« (lekcija o Hristovom grobu) i sve ono što kreće naprijed. I to, naravno, sve u ime »vjere« i odbrane od "napadača« Neka gospoda fratri mole koliko god puta hoće na dan velike i male mise i sve što sljeduje uz to, kao najpraviji vjernici, to je potpuno njihova stvar i niko im ne brani, ali neka se okanu falsifikata, izvrtanja i širenja reakcionarnih shvatanja, pa makar to činili i u ime »pravog« socijalizma!

Uzgred budi rečeno iz »rasprave« doznajemo da se uredništvo poslužilo »uredničkom slobodom« te je članak fra Stankov iz prve sveske »Dobrog pastira« »nešto« izmijenilo i samo jednu sitnicu, »čitav odsjek«, nadodalo Naime, fra Stanko se bio okomio samo na Matavulja i njegovog »Bakonju«, upinjući se i dovijajući na sve načine, »naučnim« putem, da 63 godine poslije objavljivanja ovog značajnog književnog ostvarenja, obezvrijedi i popljuje životno djelo Sime Matavulja. A sama ta činjenica da se i poslije toliko godina iz fratarsko-popovske kujne mora uporno i zapjenušeno, već ne znam po koji put, dokazivati da »Bakonja« zaista nema nikakve umjetničke vrijednosti isuviše rječito govori koliko je »Bakonja« i aktuelan, i životan, umjetnički vrijedan, istinit i trajan. I u tome smislu uredništvo fra Stanka nije ni "popravljalo«, ono ga je samo »aktueliziralo«, dodajući čitav jedan odjeljak pod naslovom »Svijesno širenje laži — film o Bakonji«. Ostavljam po strani koliko je to moralno i dopušteno, pa čak i uz blagoslov fra Stanka, samo podvlačim koliko je velika i rastegljiva ta dušebrižnička i fratarska »urednička sloboda«. Ona čak ide toliko daleko da najprije šapatom i na kraj srca, jetko, prizna da je štampa veoma povoljno ocijenila film, a zatim odmah na velika zvona, pojedinačnim i istegnutim citatima pokušava da stvori negativan utisak o filmu uopće i da to »dokumentuje« pozivajući se na drugove: Mirka Božića (»Vjesnik« od 5 maja o. g.), Ivana Ivanjija (»Omladina« od 9 juna), Tanasija Mladenovića (»Film«, br. 13, god. II), Pjera Majhrovskog (»Oslobođenje« od 13 juna) i druge »auktore«, kako to oni uporno pišu, iako su to dva različita svijeta i dva suprotna shvatanja i životna pogleda. A takvu »uredničku slobodu« treba nazvati pravim imenom — falsifikatom.

Milorad GAJIĆ

DVA IZDANJA ISTOGA DELA

(A Šamiso: „Čudnovati doživljaji" (povest) Petra Slemila. Izdanje „Dečje knjige" i „Matice srpske", 1951)

Nedavno su dva izdavačka preduzeća, »Dečja knjiga« i »Matica srpska«, objavila poznatu Šamisovu fantastičnu priču o čoveku bez senke Petru Šlemilu. Izdanja se razlikuju i po tekstu i po nameni: Matica srpska« dala je potpun tekst Šamisove priče, a »Dečja knjiga« u svome izdanju objavila je nešto skraćen tekst, bez uvodnih pisama i pesme. Štampajući Petra Šlemila »Matica srpska« htela je da upozna čitaoce sa značajnim delom A. Šamisa, pesnika koji je pripadao nemačkoj romantičnoj školi i jednoga od pretеča Mlade Nemačke. »Dečja knjiga« je želela da pruži svojim mladim čitaocima jedno delo puno mašte i znatne književne vrednosti

»Čudnovati doživljaji Petra Šlemila« su priča o čoveku koji je svoju senku prodao djavolu za bogatstvo — čarobnu kesu. Šlemil dobija moć koju daje novac, ali nigde nema opstanka, jer nema senke. Deci je čudan i ona ga napadaju kamenjem, ljudi ga ne trpe u svojoj sredini, devojka koju nežno voli i koja njega voli, udaje se za drugoga. I pored bogatstva Šlemil ne uspeva da živi onako kako bi želeo. Tada đavo traži od Šlemila dušu za senku, koja bi mu omogućila život normalnog čoveka. Ali Šlemil ne da dušu, čak baca i kesu koja je izvor njegovog bogatstva i nesreće Posle toga nalazi svoj put i mir, mada je isključen iz života, jer nema senku. Ali, iako se odrekao svih ljudskih zadovoljstava, ima svoj cilj. To je sadržina ove fantastične priče koja u osnovi nosi veliku istinu o životu.

Za decu je bajka o Šlemilu interesantna po obilju događaja, ali je mutna po sadržini, mada se nazire da je osnovni motiv Šlemilove nesreće pitanje časti i poštenja: za odrasle čitaoce je jasnija, ali tu mora da se postavi i postavlja se pitanje: šta znači senka? Sa druge strane Šamiso ovu priču nije dao kroz moralno-psihološku analizu, već kroz fantastično tkanje događaja: na jednoj strani su Šlemil i ljudi, a na drugoj Šlemil i đavo. Kao konačni zaključak ostaju reči Petra Šlemila, čoveka bez senke: »Ako hoćeš da živiš među ljudima, nauči da ceniš senku više od novaca.« To je moralni zaključak ove priče, jednostavan i prost, ali dubok i sadržajan.

Danas postoji i živa priča »Čudnovata povest Petra Šlemila« bez obzira na njenog tvorca A. Šamisa, na okolnosti pod kojima ju je napisao i šta je hteo njome da kaže, kao i Sviftov Guliver. Ali i danas se nameće misao kad se pročita priča: šta znači senka, kakav je simbol? Pisac nije odgovorio kad mu je postavljeno to pitanje, ali istoričari književnosti tražili su odgovor i našli su ga u njegovom životu.

Šamiso je bio po rođenju Francuz, kao dečak prešao je u Nemačku, naučio nemački i docnije postao poznati nemački pesnik. Ali do kraja života on je ostao Francuz u dubini svoga bića, a u Nemačkoj je bio samo politički emigrant, čovek bez otadžbine. To duboko dvojstvo svoga bića on je slikovito dao kroz svoga junaka Petra Šlemila, čoveka bez senke. Po jednom tumačenju senka pretstavlja otadžbinu. Sam pisac Šamiso, kad su ga pitali šta znači senka, odgovorio je definicijom iz fizike. Bez obzira na ono šta je mislio Šamiso, ostaje njegovo delo živo, fantastično i ubedljivo sa velikim moralnim principom u svojoj osnovi.

Zanimljivo je pomenuti da je Šamisova priča o čoveku bez senke štampana kod nas prvi put u nastavcima, u »Srpskom književnom glasniku« 1904—1905 godine, zatim objavljena je u »Zlatnoj knjizi« pod naslovom »Čovek bez senke«. Tako je Šamisova priča kod nas doživela četiri izdanja.

Današnje Matičino izdanje donosi potpun tekst Šamisove priče i vrlo lep informativan pogovor Eriha Koša koji je pripovetku i preveo. U pogovoru Koš iscrpno govori o Šamisu i njegovom vremenu, dajući sliku tadašnje nemačke književnosti i osvetljujući Šamisa i kao pisca i kao čoveka koji je bio Francuz po rođenju, ali značajan nemački pisac. "Dečja knjiga« objavila je Šlemila u prevodu Ž. Vukadinovića, nešto skraćenog teksta i sa naslovima pojedinih glava. Vukadinović je prilagodio priču deci i dao kratku, konciznu reče nicu.

Ali, mada su namere izdavača bile pozitivne i različite i mada Šamisova priča pretstavlja jednu od najboljih nemačkih novela iz početka XIX veka, ipak su suvišna dva izdanja — samo jedno bilo bi dovoljno i za odrasle i za mlade čitaoce.

Milivoje RISTIĆ

Ljubomir Nenadović

(Nastavak sa prve strane)

u životu angedotičnom, lakom i zabavnom ćeretanju o svemu i svačem, jer je Nenadović pre svega humorist. Istina, i u putopisima, kao i u pesmama, basnama, pripovetkama, on voli da pouči, da obavesti, da bude didaktičan i »naravoučiteljan«; on ne zaboravlja da prosečan srpski čitalac njegova vremena nije mogao, iz svojih kalendara i rođdanika, steći ni najosnovnije znanje o tuđim zemljama i narodima, on mu često daje školske lekcije iz istorije tih naroda ističući naročito primere rodoljublja i slobodarstva; on ne propušta da svoja pričanja prošara satiričnim dosetkama na račun evropskih kraljeva i tirana, misleći pritom, razume se, najviše na tirane u svojoj zemlji; on vazda nalazi priliku da morališe, da popularišе nauku, da propoveda načela koja čovečanstvo vode boljoj budućnosti. Ali iznad svega njemu je stalo do toga da se našali, da svoj vlastiti dobroćudni i obešenjački osmeh prenese i na čitaoce. On se i trudi da to postigne, naročito nastoji na tome — to se ponekad primećuje, i to je glavni nedostatak njegove glavne vrline.

Najbolji Nenadovićev humor nije ipak onaj koji on postiže stilskim efektima i igrom rečima. Humoristična vrednost njegovih putopisa leži poglavito u onim njihovim delovima čiji se humor zasniva na realističkom slikanju ljudi (Njegoševa pratnja u Pismima iz Italije), doživljali sa neznatim prijateljem u »Pismima iz Nemačke«, putovanje crnogorskim »vaporićem« iz Kotora u Skadar, i dr.). U vreme kad je srpska beletristička proza obilovala »tipovima«« i »karakterima« koji su bili plod »poetičeske fantazije«, kad je još bila puna volšebnih događaja i detinjaste psihologije, Nenadović je u svojim putničkim pismima prikazivao žive ljude, u svakidašnjem životu, sa obiljem realističkih detalja. On je u mnogim delovima svojih putopisa bio realista pre pojave realizma u srpskoj književnosti.

Po svemu što je radio, i kako je radio, Nenadoviću pripada časno mesto u našoj kulturi i književnosti. Ceo svoj život on je posvetio čestitom radu za svoj narod, za njegovu nacionalnu i socijalnu slobodu, za prosvetni i kulturni napredak njegov. I pored svih nedostataka kojih ima u njegovim književnim delima, on ostaje u književnosti sa nekoliko zasluga: kao urednik jednog od najranijih i, u svoje vreme, najslobodoumnijih književno-političkih listova srpskih, kao prvi srpski putopisac od vrednosti, začetnik modernog srpskog stila, i jedan od prvih koji su i oblikom i sadržinom svojih dela utvrđivali i utvrdili pobedu Vukovih ideja.

Tišina

Ništa...
Ali osećam kretanje, iznad,
i nešto okolo da podrhtava.
Tu je sred mukle lepe tišine
i moja miso manja od mrava.

Da čutim...
Možda i oči mirno da sklopim.
(Ko kamen da budem ja sam sviko).
I neka od svega ovog ovde
ne dozna iza mene niko.

Pa ipak...
Iako ovde ne treba pesma,
ja dobro vidim — brda se plave.
I moram da kažem: sred zelenog
moje je srce tiše od trave.

Stevan RAIČKOVIĆ

NOVI ČASOPISI

Dvobroj časopisa „Stvaranje" posvećen Njegošu

Izašao je iz štampe broj 7 i 8 časopisa »Stvaranje« sa sledećim sadržajem: R. Plaović i V. Kosić: Dramaturška prerada i reditelјska obrada »Gorskog vijenca« (fragment); V. Kosić: Reditelјska objašnjenja; Arturo Kronia: Italijanski prevod Njegoševe pjesme »Tri dana u Triestu«; Antun Barac: Jedan prizor u »Gorskom vijencu«; Sima Milutinović — Sarajlija: Petru II; Stef. An. Perović: Prahu Petra II Petrovića Njegoša; Laza Kostić: Prolog za »Gorski vijenac«; Petar Preradović: Knezu Petru Petrović Njegošu: Janko Đonović: Tragom Njegoševih motiva: Novica Saulić: Anegdote o Njegošu; Marko Kavaja: Umir; Dušan Đurović: Njegoš; Mirko Banjević: Zavjese; Dušan Kostić: Njegoš; Aleksandar Ivanović: Biljarda; Ratko Đurović: Poezija u slavu Njegoša; Jovan L. Vukmanović: Fizički lik Petra Petrovića Njegoša; D-r M. Rakočević: Njegoš kod Slovenaca: Danilo Lekić: Stranci o Njegošu; J. Milović: Prikaz Njegoševa »Gorskog vijenca« iz 1847 g. od Đ. Frančeskija; J. M.: Englez A. A. Paton o Njegošu; Stjepo I. Kastrapeli: Pogrešno tumačenje jedne Njegoševe pjesme; Predrag Palavestra: Put jedne pesme o Njegoševoj smrti; R. Đurović: O nekim prikazivanjima »Gorskog vijenca«; R. Đ.: Muzičke obrade motiva iz »Gorskog vijenca«; Savo Vukmanović: Da li je Njegošev učitelj Josif Tropović znao italijanski; D-r Ljubomir Đurković—Jakšić: Janićije Kostić i njegovo mišljenje o Njegošu i njegovoj Crnoj Gori; D-r Lj. Đ.: Njegoš i Mina Vukomanović—Karadžić: Novica Saulić: Jedna »setencija« Njegoševa; R. Đ.: Bibliografija uz članak »Poezija u slavu Njegoša«. Umetnički prilozi Sretena Stojanovića, L. Dolinara, V. Radauša i V. Bakića.

NOVI BROJ »LETOPISA MATICE SRPSKE«

Izašao je iz štampe septembarski broj »Letopisa Matice srpske« sa sledećim sadržajem: Uvodna reč; Dr Nikola Radojčić: Prvi Srbin direktor Karlovačke gimnazije; Teodora Petrović: Mitropolit Stevan Stratimirović i Karlovačka gimnazija; Milan Jakovljević: Klasična nastava u Karlovačkoj gimnaziji; Dr Sima Grozdanić: Prirodne nauke u sremsko-karlovačkoj gimnaziji u periodu između dva svetska rata; Boško Novaković: Paja Marković — Adamov i »Brankovo kolo«; Tatijana Ćirić: Koedukacija u Karlovačkoj gimnaziji; Dr Milan Petrović: Nacionalizam i internacionalizam jednog đačkog naraštaja; Dr Jovan Savković: U peštanskom Tekelijanumu pre pedeset godina; Emil S. Petrović: Naše radanje; Ljubiša Jocić: Oči; Vasa Popović: Sunca i ljubavi; Dragoslav Grbić: Pored jablanova; Čedomir Brašanac Gubitak; Žak Konfino: Ljudi rashodovani; Vojin Jelić: Veliki libar. U književnom pregledu: Jovan Radulović: Povodom knjige »Oko našeg književnog jezika« od Al. Belića. U beleškama: Mita Kostić: O prvom pečatu Karlovačke gimnazije — Mladen Leskovac: Antologija savremene jugoslovenske pripovetke na madarskom — P. Adamović: Stanko Vraz: Stihovi i proza — D. Polužanski: : Četiristogodišnjica Slovenačke knjige — Risto Ratković: Ljubiša Jocić: Ogledalo — D. Medaković: Marko A. Vujačić: Znameniti crnogorski junaci — Ivo Ladika: Tri zbirke pjesama za djecu — Ivo Ladika: Lirika Dobrice Cesarića — Lav Zaharov — Knjiga poezije Mihaila Ljermontova — Dr. Dim. Kirilović: Još malo povodom knjige »Novi Sad kroz istoriju« — J. Šokčić: Izložba radova akademskih slikara u Subotici. Umetnički prilozi Novaka Radonića i Đorđa Tabakovića.

FESTIVAL ITALIJANA U PIRANU

Italijanski klub kulture u Kopru, jedan od vodećih klubova Italijanske unije istarskog okruga priprema se za festival Italijana Jugoslovenske zone Slobodne Teritorije Trsta, koji će se oktobra meseca održati u Piranu. Dramska družina kluba priprema veselu igru »Koparska ženidba« od koparskog istoričara Domenika Ventirunija, napisana na lokalnom narečju italijanskom, sa starim narodnim pesmama a prikazuje život i običaje naroda toga kraja. Folklorna grupa priprema istarske narodne igre. Pored članova hora u programu će učestvovati i pioniri učlanjeni u klub, sa programom sastavljenim od horskih pesama, baletskih igara i jednom jednočinkom.

MONOLOG

Zašto to i čime do dna srca gorim?
Šta mi tako jako zapožarj grudi?
Zar, zbilja, to je onaj plamen« volim?
Oganj koji ne da srcu da zastudi?

Otkud sjaj u oku — bistro miljokazje
kad još svud je mnogo i tuge i boli?
Zar, zbilja, radost onaj topli mlaz je
što iz pora sviju briždi kad se voli?

Rade ALEKSIĆ

BELEŠKE

Crtež S. Hodžića

Nikola Graovac

IZLOŽBA SLIKARA NIKOLE GRAOVCA

U Galeriji Ulusa biće otvorena 30 o. m. izložba slika Nikole Graovca. Ova prva pozeratna slikarska izložba obuhvatiće oko stotinu radova, većinom ulja. Izložba će biti otvorena do 14 oktobra.

ENGLESKI STRUČNJAK ZA ZAŠTITU SPOMENIKA KULTURE BORAVI U JUGOSLAVIJI

Ovih dana doputovao je u našu zemlju engleski stručnjak za zaštitu spomenika kulture gospodin Deri Ueb, član Saveta kraljevskog instituta Velike Britanije za čuvanje spomenika. Gospodin Ueb će, kao gost Saveta za nauku i kulturu Vlade FNRJ, boraviti tri nedelje u našoj zemlji, obići naše najznačajnije spomenike i upoznati se sa merama i načinima njihovog čuvanja. U Srbiji će posetiti Sopoćane, Studenicu, Gračanicu, Pećku patrijaršiju, Dečane i Prizren, u Makedoniji Nereze i Ohrid, a u Hrvatskoj Split, Trogir, Istru i okolinu Zagreba. Gospodin Ueb održaće u zemlji i nekoliko predavanja, na kojima će izneti stanje zaštite spomenika kulture u Engleskoj i prikazati mere sprovođenja zaštite u praksi.

POČELA SU ARHEOLOŠKA ISKOPAVANJA U DEMIR KAPIJI

Na dan 17 ovog meseca počela su iskopavanja arheološkog lokaliteta u Demir Kapiji, u Makedoniji. Radove je organizovao Savezni institut za zaštitu spomenika kulture, a na njima sudeluju stručnjaci iz više republika. Ovaj je teren arheološki vrlo zanimljiv, a takođe i osetljiv i komplikovan, jer se tamo nalaze nekoliko kulturnih slojeva od preistorije preko klasične antike do u slovenski srednji vek. Iskopavanja će trajati oko dva meseca. Studenti arheološkog seminara naših univerziteta pozvani su takođe da sudeluju u radu.

UREĐENJE ARHIVE I BIBLIOTEKE U PORTOROŽU

Stručnjaci Ljubljanskog i zagrebačkog univerziteta radili su već duže vremena na sređivanju bogate, ali i prilično zapuštene i nesređene arhive i biblioteke u Portorožu. One su sada sve inventarisane i sadrže oko 35.000 primeraka knjiga i raznih istoriskih dokumenata. Među njima nalazi se preko 100 raznih dela iz XVI veka, dok je u manastiru u Kopru pronađena zbirka crkvenih pesama koja datira iz XV veka, kao i verski govori iz XVI veka, na italijanskom, francuskom i nemačkom jeziku. Sređeni su i razni latinski leksikoni, papske naredbe iz XVIII veka, a pored toga i izvesna originalna dela latinskih i grčkih klasika.

U biblioteci se nalazi i arhiva iz Kopra koja sadrži zakonske odluke iz poslednjih 100 godina, koje će poslužiti za proučavanje ekonomskih prilika i društvenog uređenja u Zapadnoj Istri, u doba mletačke okupacije i Napoleonove vladavine.

BIBLIOGRAFIJA

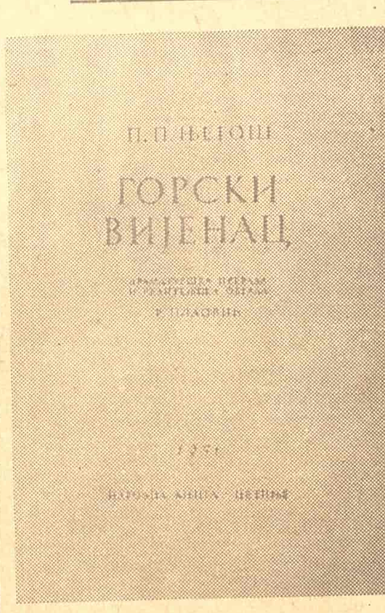

P. P. Njegoš: **Gorski vijenac.** Dramaturška prerada i reditelјska obrada R. Plaovića. Izdanje »Narodne knjige«. Cetinje 1951, ćirilicom, str. 115, cena 140 dinara.

Dušan Radić: **Pripovetke.** Izdanje »Prosvete«, Izdavačkog preduzeća Srbije, Beograd 1951, ćirilicom, str. 225.

Todor Kruševac: **Petar Kočić. Studija.** Izdanje »Prosvete«, izdavačkog preduzeća Srbije, Beograd 1951, ćirilicom, str. 423, cena

Paško Romac: **Bekstvo sa robije.** Izdanje »Prosvete«, izdavačkog preduzeća Srbije, Beograd 1951, ćirilicom, str. 114, cena dinara.

Narodne igre, VI knjiga. Skupile i opisale Ljubica S. Janković i Danica S. Janković. Izdanje »Prosvete«, izdavačkog preduzeća Srbije, Beograd 1951, ćirilicom, str. 271.

ISPRAVKA

U prošlom broju »Književnih novina« pesmama »Iz moje beležnice« G. Tartalje šesti stih prve pesme treba da glasi »zvezdoznanka« (a ne »zvezdodanka«), a treći i sedmi stih druge pesme »Naviše, pilot bez stanke« i »Naviše, pilote! Još više!«

NAREDNI BROJ „KNJIŽEVNIH NOVINA" izlazi u subotu 6 oktobra

Ubuduće će »Književne novine« izlaziti redovno svake subote. Naredni broj će izaći u subotu 6 oktobra o. g.

UREDNICI:
Dušan Kostić i Tanasije Mladenović

Broj čekovnog računa 102-9032020
Pošt. fah redakcije 617
Poštanski fah administracije 629
Rukopisi se ne vraćaju

Odgovorni urednik: Dušan Kostić, Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba« Beograd, Kardeljeva 31.